

Alexander Reško

JASOVÁ

(Ako to bolo medzi Slovákami a Maďarmi)

**Komárno
2020**

ÚVOD

(Prečo nás ťahajú za nos?)

Všetko, čo sa stane, má svoje dôvody a tie nevznikajú náhodou. Platí aj o vzťahoch Slovákov s Maďarmi. V tejto štúdií rozhodne nechceme vytvárať konšpiračné teórie, ale je potrebné aspoň priblížiť sa k pravde. Aj keď pre väčšinu nepríjemnej, avšak k pravde. Preto je veľmi dôležité sa o to aspoň pokúsiť, aj keď autor bude zavrhnutý. Napriek tomu sa úplnú pravdu aj tak nikdy nedozvieme, tú zatajujú najvyššie politické špičky, pretože tá by mohla vyvolať hnev verejnosti a ich neodvratný pád. Pri skúmaní rôznych materiálov, ktoré sa bádateľovi dostanú do rúk a tie niekto našťastie zabudol zničiť však sa dá prísť aspoň čiastočne nato, ako sa to skutočne mohlo udiat. Veď kde zaradiť udalosti z 11. septembra 2001, keď v New Yorku padli „dvojičky“ – mrakodrapy Svetového obchodného centra (úradné vyšetovanie bolo úplne vyvrátené, dokonca iba raz bol odvysielaný pôvodný filmový šot, potom ho s dvomi lietadlami upravilo CIA a ten sa stal oficiálnym), atentát na prezidenta Johna F. Kennedyho (ani temer po siedmich desaťročiach nepoznáme pravdu, iba klamlivú zápisnicu „vyšetovania“ atentátu Warrenovou komisiou), krach Lehmann banky v USA (vyvolala hospodársku celosvetovú krízu, pritom členovia jej správnej rady si bez hanby udelili obrovské odstupné /pri ich výške sa zastavuje rozum/ a prešli „šarapatit“ do iných bánk), príčiny útoku na Pearl Harbour v Tichomorí (neustále vychádzajú na povrch najhrubšie špinavosti najvyšších miest USA okolo tejto záležitosti, kvôli tomu bol odsúdený jedine admirál Husband Kimmel, hoci bol nevinný a dokonca vynechaný z vojenskej histórie USA, dodnes nebol rehabilitovaný), či požiar katedrály Notre Dame v Paríži (oficiálna verzia bola úplne vyvrátená, o čom vypovedalo mnoho svedkov, bol to akoby výkrik do tmy). Dodnes nik nepodal ani čiastočné vysvetlenie, už vôbec nie pravdu, ale podobných prípadov by som mohol citovať ešte siahodlho aj v histórii Uhorska (z nášho hľadiska menej u Rakúsko-uhorskej monarchie), Československa či Slovenska. My poznáme iba špičku ľadovca, jej oveľa väčšia časť je pod vodou, tak, ako v prípade tragédie Titanicu. Ak je vôbec niečo vidieť. Napriek tomu logicky sa k pravde priblížiť možno.

Históriu si každý upravuje podľa svojho, tak sa rôzne podania tej istej udalosti neraz diametrálne úplne odporujú. Absentuje pluralita názorov. Potom z týchto názorov vznikajú nedorozumenia a nepriateľské napäté vzťahy medzi národmi. V tejto štúdií sa budeme snažiť či skúsime nezaujato osvetliť, prečo vzťahy Slovákov a Maďarov na Slovensku sú také napäté, ktoré v súčasnosti nielenže sa neupokojujú, ale naopak, vyostujú. Nerobia to radoví obyvatelia, ale nenásytní, po moci bažiaci politici a ich podporovatelia, teda rôzni bohatí nenažranci. Kalia vodu a ľuďom balamutia hlavu, ale iba tým, ktorí sa dajú, tých je však bohužiaľ stále väčšina. Ako to povedal jeden herec a politik, inak by sme našich „drahých“ poslancov z parlamentu vyhádzali vidlami a má pravdu. Veď prečo bolo kedysi a dnes umlčaných toľko investigatívnych novinárov, keď

sa len nesmeli začali približovať k pravde, tu dokonca ide o celú zemeľu. Najhoršie je, ak pospolitý ľud uverí týmto klamstvám a nedá vyvrátiť si ich. Na balamutenie hádam najvhodnejšia a najúčinnnejšia je história, hlavne kvetnaté hypernacionalistické lži, pretože tie sa prijímajú najrýchlejšie a dobre sa počúvajú. Pravda sa však uznáva veľmi ťažko, ak vôbec. Preto my zavádzať nechceme, iba opísať to, čo vieme, prípadne sme prežili. Či sa nám to podarilo, posúďte sami. Celé obdobie, ktoré budeme rozoberať, je oveľa zložitejšie a všetko povedané rozhodne byť nemôže. Preto viaceru skutočností iba naznačíme.

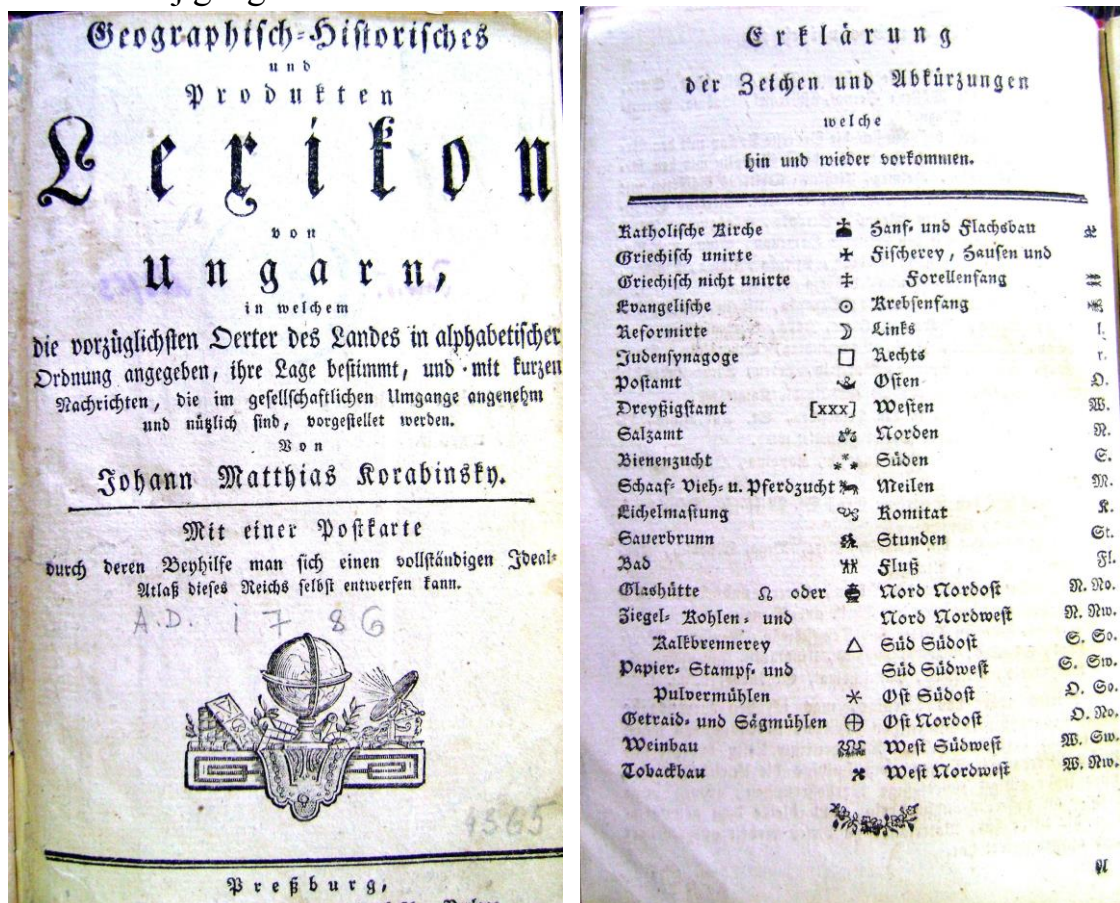
Nenárokujem si na absolútnu pravdu, iba sa pokúsim interpretovať svoje poznatky, ako som ich naberal pri bádání v archívoch, knižniciach a na tvári miesta (napr. v obciach, stretnutiami s ľuďmi aj v zahraničí). Inak pohľad človeka, kto skoro celý život prežil v tejto mnohonárodnostnej oblasti je predsa len iný, ako toho, kto o týchto udalostiach bol informovaný iba sprostredkovane. Nebol by som rád, keby si niekto myslel, že som absolútny pesimista a v ničom nevidím pozitívum. Nie je tomu tak, ale je potrebné sa zmieniť aj o dobrom a zlom, pritom nikomu nestraniť. Iba vtedy sa môžeme priblížiť k pravde. Len priblížiť sa, ale úplnejšiu pravdu by sme mohli vedieť, keby zodpovední za uchovávanie pamäti národa by zdvihli zadok a šli do dedín zaznamenávať od pamätníkov to, čo na vlastnej koži prežili a skúsili. Nešli však, ktovie či mohli vôbec zaznamenávať tieto udalosti. Koľko starých obecných kroník a zápiskov pamätníkov sa stratilo, v mnohých prípadoch schválne. Z viacerých jeden príklad. Prečo prezident Ludvík Svoboda nemohol vydať druhý diel svojich pamätí? Pretože nebol až tak presvedčeným komunistom, skôr naopak a komunistov vo všeličom kritizoval, teda chcel byť príliš pravdovravný. Niet divu, že ŠTB jeho spomienky zhabala a neskôr boli zašantročené. Priami pamätníci sú však už mŕtvi a tak v najlepšom prípade poznatky môžeme získať sprostredkovane a vždy sa to nemusí zhodovať s úplnou pravdou. Bohužiaľ. Inak to však nejde.

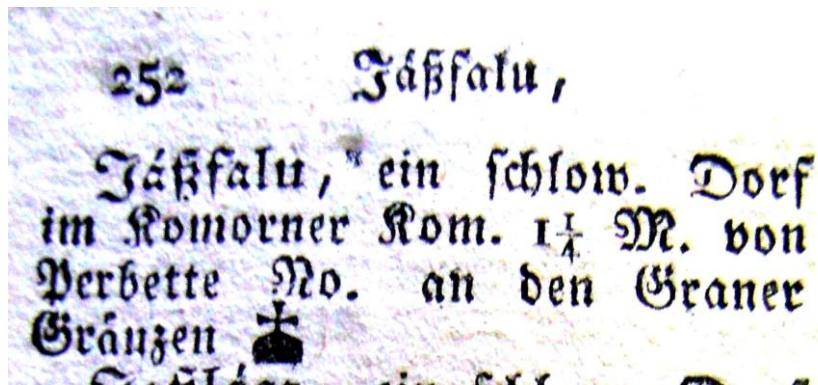
Navyše tanky je zbytočné premaľovávať na ružovo, pretože aj tak z ich nebudú detské kočíky, ale vždy to budú len stroje najhrubšieho zrna na zabíjanie. Nijaký národ nie absolútne dobrý, či absolútne zlý. Je pravdou, že ktosi má na hlave masla viac, iný menej, ostatní, teda slušní sú pre dejiny nezaujímaví a neznámi. Tých je však veľká väčšina, avšak vidno tú nenásytnú a o všetkom rozhodujúcu menšinu. Neľahko sa o tom píše, ale kvôli korektnosti je to potrebné. Všetky opísané udalosti sa však priamo či nepriamo týkajú aj Jasovej. Vrchnosť nepátrala, o akú juhoslovenskú obec ide, teda bolo jej to úplne jedno. Otázkou je, ako sa vedenie obce vyrovnalo s nariadeniami, či zákonmi. V našom prípade však zdá sa, že s nadhľadom, teda v daných podmienkach, či dobe ľudsky. A o tom to všetko je.

NIEKOĽKO DÔLEŽITÝCH OPISOV OBCE

Na začiatku tejto práce uvádzame niekoľko dôležitých dobových opisov obce, pretože nie každý čitateľ Jasovú pozná podrobne. Sme presvedčení, že sa mnohí nedostali ani k uvedeným textom. Tie majú jedno spoločné, že Jasová sa všade uvádza ako slovenská obec.

Matej Bel okolo roku 1730 obec opisuje nasledovne: „*Jászfalva sa pripája k chotáru Ölvedu (Veľké Ludince) a Tamásdu (chyba, ide o Farnad, dnešnú Farnú). Vo vnútri stolice (Komárňanskej) susedmi od severu sú Kolta a Čúz (Dubník), od západu Semerovo a Udvard (Dvory nad Žitavou), všetky na jednu míľu. Verí sa, že obec meno dostala od Jazygov, ktorí pravdepodobne dedinu obývali, lebo jász po maďarsky znamená Jazyga. Dnes tu žijú Slováci, ktorí patria k rôznym panstvám, lebo majetkové diely tu má aj rod Csúzyovcov, aj Szluhovi dedičia, Adam Róth a Naszvadiovci. Dedina je umiestnená v tej istej doline, kde je aj Čúz, má pôdu podobného charakteru, ale nie je taká pekná a pôda nie je taká sypká, ale oveľa súdržnejšia.*“ Toto je najstarší opis obce v rámci celkovej geografie Uhorska.

Ján Matej Korabinsky: „*Jászfalu, slovenská (schlow.!) dedina v Komárňanskej stolici, 1¼ míle severne od Perbete (dnes Pribeta) na hranici s Ostrihomom.*“ Značka na konci znamená katolícky kostol. Prvé dva publikované opisy sú dielom geografov slovenského pôvodu.

András K. Vályi roku 1799 stručne opísal obec nasledovne: „*Jászfalu. Zmiešaná slovenská dedina v Komárňanskej stolici, zemepánmi sú viaceré panstvá, obyvatelia sú katolíci, leží na jednu míľu od Pribety a Udvardu (Dvory nad Žitavou), má dostatok pasienkov, málo lúk, vinohrady dávajú víno strednej kvality.*“ Je to hodnotný doklad o obci a rámci opisu celého Uhorska.

Skvelý štatistik a geograf Elek Fényes roku 1848 zanechal podrobnejší opis Komárňanskej stolice. O obci píše: „*Jászfalu, slovenská obec, leží v doline zo severu vyšších, z juhu nižších vrchov, severne od Čúzu na ½ míle. Tu sa stretáva krajinská cesta z Ostrihomu a Komárna do Vrábl'ov, odtiaľ ďalej vedie do banských miest. Celý chotár má výmeru 4764 4/8 jutár (ďalej j.), z ktorého 2906 j. tvorí urbariát, 652 j. majere, 733 4/8 j. lesy, 156 j. vinohrady. Pôda je síce vrchovitá, ale ako dobrá čierna úrodná na pšenicu a raž. Niektoré majetky po komasácii na okrajoch chvályhodne sa snažia so zavedením ovocinárstva. Je tu 773 katolíkov, 5 kalvínov, 57 židov, 7 šľachtických rodín, 41 poddaných s usadlosťou, 66 5/8 častí poddanských gazdov, 34 domkárov (želiarov), 16 občanov a 2 kováči; rím. katolícka farnosť. Domy sú nízke a chudobné; ulice blatisté, ktoré robí temer neschodnými cez obec pretekajúce močaristé rameno; na okraji dediny stojí pevný hostinec. Zemepáni: gr. (gróf) Karol Batthyány, gr. Alfréd Beckers, páni Csúzyovci, Halasyovci, Jármovci, Petricsovci, Járossovci, Rozsosovci, Kovács (ďalšia časť popisuje staršie historické a majetkové pomery v obci).*“

Posledný opis bol napísaný tesne pred vypuknutím maďarskej revolúcie, ktorej sa zúčastnilo aj mnoho Slovákov. Z pospolitého ľudu vlastne muselo, ich počet bol daný zákonom, na 127 obyvateľov to boli 2 branci (bol to však starší stále platný zákon). Do honvédskeho vojska v septembri 1848 narukovalo 13 miestnych obyvateľov, ktorých zaradili do 18. práporu Komárno – Vác spolu s brancami z Hontianskej, Komárňanskej, Novohradskej a Ostrihomskej stolice. Neskôr k nim pribudli aj naverbovaní dobrovoľníci zo všetkých vrstiev obyvateľstva z každej stolice, ktorí sa do vojska hlásili sami a nebolo ich málo. Po tomto môžeme prejsť na nižšie opisované udalosti nášho záujmu.

HISTORICKÉ SÚVISLOSTI, TEDA AKO TO VZNIKLO (1848–1918)

Nemožno písať o historických udalostiach tak, že si budem všímať iba krátky časový úsek (napr. roky 1938–1945) a potom ho hodnotiť. Či už zo slovenského alebo maďarského hľadiska, teda jednostranne. Bolo by to v podstate jedno, obe by boli chybné a nezohľadnili, prečo tomu je tak. Navyše z nich nemožno vynechať ani Čechov, lebo svoj podiel v nich mali aj oni, dokonca veľmi zásadný a v mnohom plný omylov. Nikomu by to neprosperovalo, naopak, iba vyvolávalo vášne. Jedni chcú vládnuť a vyvyšovať sa, druhí zas čakajú na príhodný čas pomstiť sa. Zlo však produkuje iba zlo, pomsta generuje zas pomstu, a to by si mal uvedomiť každý. Inak vzduchom sa bude šíriť len vzájomná nenávisť.

Preto osi v čase je nevyhnutne potrebné vrátiť sa aspoň do roku 1848, kde bol zárodok dnešných neradostných vzťahov medzi Slovákami a Maďarmi. Boli to revolučné časy, keď povstali aj Maďari, hoci ich revolúcia bola v auguste 1849 krvavo potlačená, ale zrušilo sa poddanstvo a zaviedla rovnosť pred zákonom. To všetko však iba fakticky, lebo aj neskôr vládli hlavne tí, čo predtým, lebo v ich rukách boli už dávnejšie nahonobené financie (aká to podobnosť s dneškom). Dovtedy aj obyvatelia Jasovej boli vyrovnaní s faktom, že šľachta vládne a poddaným rozkazuje. Nepokoje podmanených vypukli iba občas, tie však boli rýchlo potlačené. Treba spomenúť, že obec na začiatku 18. storočia bola dosídlená hlavne Slovákami, no a tí robotovali (ako inak). Novým princípom spoločnosti sa stal národ. Zrušila sa diskriminácia časti obyvateľstva (Židia, cigáni a iní). Toto všetko znamenalo oslabenie pozície šľachty, aj keď nie dramaticky. Problém bol však inde. Do vypuknutia revolúcie boli napr. Lajos Kossuth a Ľudovít Štúr priatelia (vraj osobne sa stretli v kúrii Kúnovcov v Trávnici), keď sa snažili pre uhorský národ vydobýť isté práva a slobodu. Čiže riešili sa otázky národné, ale počas revolúcie už národnostné. Teda dominoval nacionalizmus a potom dohovor už vôbec nie je možný. Spomínaní sa pohádali, dokonca Kossuth neskôr vydal na Štúra zatykač. Slovenskí dobrovoľníci sa počas revolúcie pridali k cisárskej armáde a bojovali po jej boku. K tomu „baťko“ Vladimír Mináč (výborný programotvorný a koncepčný autor) poznamenal: „*Kam sme sa to dočerta pchali*“ a má pravdu. K tomu je potrebné pridať ešte jednu poznámku. Pre maďarské školy sa na Slovensku vydávajú knihy dejepisu dobrej úrovne a peknej úpravy, tak, ako im to vyhovuje, v ktorých okrem iného sa hojne opisujú udalosti revolučných rokov 1848/49, ale s pomerne objektívnym textom. K tomu ani nepotrebnú štátnu podporu, financie si vedia zadovážiť sami. Nielenže zazlievať im to nemožno, dokonca skôr závidieť. Žiaci slovenských škôl dodnes nemajú dejepis, ktorý by bol ozaj na úrovni, pretože platení historici stále rozmýšľajú hlavne v socialistických (či oficiálnych a československých) dimenziách, málo nich sa odváži vybočiť

doľava či doprava a potom sú ako nacionalisti udupaní do zeme. Zastavuje sa rozum, komu to slúži, Slovákom teda nie.

Potom nastal útlak Bachovho absolutizmu ako odpoveď povstalcov. Začali sa perzekúcie, boli prenasledovaní účastníci krvavo potlačenej maďarskej revolúcie. Teda Viedeň sa k Uhorsku správala ako k porazenému. Práva národov boli potlačované, ani Slováci (vo Viedni die Schlowaken, teda nepoznali ani naše pravé pomenovanie) nedostali vôbec nič, napriek kvetnatým sľubom cisára, ak budú bojovať na jeho strane. Zemepánom v Jasovej však prenasledovanie nehrozilo, vždy boli cisárovi lojálni. Medzi nimi sa však objavili aj niektoré podozrivo znejúce nemecké priezviská. V tom čase „najväčší Maďar“ István Széchenyi riešil národné problémy, teda chcel bez výnimky pomôcť celému obyvateľstvu Uhorska a hádam ani niet divu, že skončil v ústave choromyselných v rakúskom Döblingu. Vraj sa tam iba ukrýval pred prenasledovaním rakúskej polície, ale ktovie. Francúzsky, nemecký a latinský jazyk ovládal veľmi dobre, maďarsky vraj iba koktal. V súčasnosti maďarskí politici na Slovensku spolu s ich historikmi to prekrútili a hovoria o národnostných otázkach, teda maďarských. Vid' pamätnú tabuľu I. Széchenyiho na Zichyho paláci v Komárne, ktorý mesto zrejme nikdy nenavštívil, aspoň to nie je zaznamenané, prečo by aj. Vôbec nič sa nepoučili.

Ďalším problémom bola historická literatúra. Uhorsko ju má pomerne bohatú, ale každá sa akosi viac prikláňa k Maďarom, ako k iným národnostiam krajiny. Tomu sa nemožno diviť, inak je to aj pohľad interpretácie a sú na vysokej úrovni, ale iba ak oddelíme plevy od zrna (ako dnes pri čítaní správ na internete). Príčinou značného prekrucovania dejín bolo aj desaťdielne dielo Ignáca Fesslerera „Dejiny Uhorska“ vydané v rokoch 1815–1825, ktoré napísal v ruskom meste Saratov. Pretože v Rusku vo finančnej núdzi žil na viacerých miestach, prácu spísal na žiadosť viedenského cisárskeho dvora. Dnes už v temer neznámom rozsiahlom diele v nemeckom jazyku sa objavujú viaceré fakty, ktoré Maďarom nevoňali. Napríklad, že boli divokými a primitívnymi mongoloidmi a pod. Slovom nie celkom priaznivé zrkadlo o Maďaroch a tým sa nad nich chcel vyvyšovať viedenský cisársky dvor. Navyše, keď ide prvé súborné dielo o dejinách Uhorska vôbec. O Slovienoch (či Slovanoch) tam nepadlo temer ani slovo, ale niečo o Veľkej Morave áno (Pribina, Mojmir, Rastislav, Svätopluk a pod.). Dielo bolo vydané v značnom náklade, samozrejme tej doby, neskôr aj v druhom vydaní a potom pochopiteľne aj v iných prepracovaných a „vylepšených“ verziách. Tak sa dostalo na mnohé miesta, preto bolo potrebné z ich pohľadu urobiť postupné kroky na protiopatrenia. Treba poznamenať, že boli úspešné, o tom až neskôr. Veľmi pomohlo, že maďarčina od roku 1825 sa stala úradným jazykom, ale v menšej miere sa začala používať už okolo roku 1795, dovtedy to bol jazyk chudobných (oficiálne plebsu) a nahradila latinčinu. Nemčina sa v Uhorsku nikdy neujala, iba v kruhoch vojska monarchie. Slovenčina sa ňou stať nemohla v žiadnom prípade, myslím, že k tomu niet čo dodať. Hádam netreba zdôrazňovať, aký

jazyk dominoval na hodinách vyučovania v elementárnych školách, ani v Jasovej to nebolo inak, prečo by aj. Na druhej strane treba priznať, že medzi vydanými knihami do roku 1918 sa nachádza veľa vynikajúcich kníh zaoberajúcich sa aj dnešným územím Slovenska (čiže „Felvidéku“), niektoré neboli prekonané dodnes. Inak knihy o „Felvidéku“ sa v Maďarsku vydávajú aj v súčasnosti, ale ich produkcia nie je príliš vysoká.

Rozhodne stručne musíme spomenúť aj veľké napredovanie Židov, ktorí sa zbavili jarma diskriminácie. Je potrebné vedieť, že Židia vždy venovali veľkú pozornosť výchove svojich detí. Zakladanie ich škôl malo úplne inú históriu, ako to bolo u iných cirkevných škôl. Do roku 1825 počet ich verejných škôl bol však mizivý. Príčinou tohto neutešeného stavu bolo aj to, že Židia v tom čase nemohli vlastniť vhodný pozemok na stavbu budovy svojej školy, ale iba na parcele zemepána a to iba s jeho láskavým zvoľením. Napriek tomu tam, kde to len šlo a podmienky dovoľovali, odvolávajú sa na kráľovské nariadenie zo dňa 5. novembra 1814, svoje verejné školy zriaďovali v prenajatých budovách zemepána. Tieto boli organizované podľa predpisov Ratio educationis z roku 1804 a na základe predpisov vydaných vrchnosťou pre rímskokatolícke školy. Ak to nešlo, tam vyučoval rabín či miestni členovia Židovskej náboženskej obce v izbe niektorého domu. Tak si miestni Židia pomohli sami a zrejme im to šlo. Ak v súpisoch učiteľ zapísaný nie je, potom túto úlohu vykonávali poverení miestni židovskí obyvatelia. V prípade, ak bolo málo detí na školskú výchovu, tak si po roku 1850 najímali súkromného učiteľa, ktorého platili miestne židovské rodiny a vyučovalo sa v miestnosti niektorého súkromného domu. Tak veľká väčšina Židov vedela čítať a písať, čo v tomto období bolo obrovskou prednosťou (až strategickou) pre všeobecné uplatnenie sa, nie ako príslušníci iných konfesíí. Navyše sa vyznačovali aj spoľahlivosťou, preto napr. mali v árende krčmy, obchody či dokonca panstvá. Ostatné národnosti v tomto ohľade s nimi súperiť nemohli vôbec a podľa niektorých ironikov by sme ich nepredbehli ani vtedy, kedy zaradili spiatocku. Či sa to niekomu páči, alebo nie. Úspech sa však neodpúšťa ani v našich končinách.

Ďalší prelom znamenalo rakúsko-uhorské vyrovnanie roku 1867, keď sa pomery predsa len usporiadali, ale šľachta už svoj lesk nikdy nezískala späť. Česi sa cítili podvedení, prečo faktickú samostatnosť dostalo zradcovské Uhorsko a nie oni, hoci sa vždy správali slušne. Dokonca v kútiku duše v to aj dúfali, možno za svoju lojálnosť boli o tom aj presvedčení. Odpoveďou bolo, že práve preto. Presnejšie v revolučnom roku 1848 na čele s „geniálnym“ otcom vlasti Františkom Palackým sa správali opatrnicky. „Veľmi nekompromisní“ boli iba to tej miery, aby si nepohnevali „císaře pána“. O to viac však väčšina z nich obdivovala odvahu Maďarov (svedčia o tom rôzne jarmočné letáky, piesne a pod.), nie Slovákov, za tých prišlo z Čiech bojovať iba niekoľko jedincov. Rakúsko však z Uhorska malo vždy nesmierne obavy, hlavne z jeho nevypočítateľnosti. Navyše Slováci boli týmto politickým aktom Maďarom pohodení ako ohlodaná kosť a nevedeli, čo majú očakávať a potom si počítať.

Zanedlho sa to však dozvedeli. Maďari si v podstate vyčkali na príhodný čas, aby sa im pomstili kvôli prikloneniu sa k cisárskemu dvoru počas maďarskej revolúcie. Teda v ich očiach Slováci boli zradcovia a tí si nezaslúžia vôbec nič dobrého. Ožili aj Židia a v plnej miere sa pridali k Maďarom ako k vládnucej vrstve obyvateľstva v Uhorsku. Židia sa nikdy nezblížili so Slovákmi, možno iba vo veľmi obmedzenom počte, teda ozaj výnimočne. Pritom naši slovenskí národovci boli rozhádaní, pretože každý chcel byť „šéfičkom“. Z nich sa vynímal extrémne neznášanlivý Jonáš Záborský, pôvodne evanjelický a. v. a potom rímskokatolícky farár. Navyše ako vzdelaní ľudia dobre ovládali aspoň štyri jazyky (slovensky, maďarsky, nemecky a latinsky), čiže dohovor s vládnucou vrstvou nebol žiadnym problémom. Takže proti utlačovaniu Slovákov v tomto období neurobili temer nič, takýmto prístupom ani nemohli, navyše im to ani nebolo umožňované. Bohužiaľ. Bola zakázaná Matica slovenská, či tri slovenské gymnázia. A v podstate nič sa nestalo. Tu sa poškodení a urazení cítili Slováci, iné im ani neostávalo, ale svetlo na konci tunela stále nevideli. Vlastne vidieť ani nemohli, celá vina však neľpela výlučne na Maďaroch.

Maďari veľmi rozumne, trpezlivo a dlhodobo pôsobili na obyvateľstvo, keď na základných školách sa vyučoval dejepis tak, ako im to vyhovovalo. Rozhodne neboli to krátkodobé akcie, ktoré nekompromisne utvárajú nariadenú verejnú mienku, ale rozhodne nie dlhodobú náklonnosť k rodnej vlasti. Citlivú a dlhodobú snahu o vštepenie lásky k vlasti Maďari zo svojho hľadiska vykonali skutočne brilantne a stala sa súčasťou ich genetickej výbavy. Teda v tomto sa máme čo učiť od nich, čiže vždy (vlastne nikdy) nerobiť to rýchlo a násilne niekoho mať okamžite rád, inak z minulosti a súčasnosti je na to mnoho príkladov. V týchto prípadoch je výsledok úplne opačný. Zdôrazňovala sa nadradenosť Maďarov, ktorí tu usadili na neosídlených lánoch. Čo samozrejme nie je pravda. Ďalej sa zdôrazňovalo, že Huni, Avari a Starí Maďari sú vlastne spríbuznené národy, tak tu boli oveľa skôr ako Slovania, čo bolo základom ich nadradenosti. Ani to nie je pravda, veď aj samotný národ Starých Maďarov sa skladal zo stoviek, možno až z tisícok nesúrodých kmeňov, ktorých až násilím zjednotil vojvoda Árpád. Slúžili k tomu aj krásne reprezentačné knihy, dodnes ozdoby nejednej knižnice. Je pozitívne, že súčasní maďarskí historici našťastie mnohé pasáže z ich histórie už nesmelo začínajú spresňovať. Maďarskí historici na Slovensku, ale nie, tí do svojich „drístov“ skôr pumpujú nacionalizmus, napr. Veľká Morava bola v Bulharsku, Slovania či Slováci sú temer neznámym pojmom, prípadne bez nich by Slováci už dávno vymreli, značný útlak Maďarov v ČSR po roku 1918 a pod. Pritom sa odhaduje, že Slovania osídlili Európu možno už 3000 rokov pred Kristom, je to síce iba teória (nie celkom nereálna), ale predsa viac, ako nič. Všetko bolo pripravené na pritvrdenie, pretože tisíckrát opakovaná lož sa stáva pravdou a tak sa aj stalo. Takže nadradenosť Maďarov sa stávala každodennou samozrejmosťou. Hlavne do detských hláv nežným násilím sa dlhodobo vtĺkala láska k vlasti a tak obyvateľstvu prešla až do krvi.

Nenalievali ju však do hlavy cez lievik ako u nás, navyše absolútne nezaujímavým spôsobom. Čiže obyvatelia tomu museli uveriť sami a to sa aj podarilo. Inteligentné nemaďarské obyvateľstvo dobre vedelo, že s vládnucou vrstvou musia „kolaborovať“, lebo inak zomrú hladom. Jedným z najkrikľavejších prípadov bol architekt a zapálený osvetový pracovník Ján Bobula, ktorý okrem iného vypracoval plány na prvú budovu Matice slovenskej v Martine (národná svetnica). Ten za Judášsky groš, teda veľmi veľa grošov a pohodlnejší život sa formálne obrátil proti Slovákom a v Budapešti „službičkoval“ Maďarom. Na toto však sa v maďarských publikáciách zabúda, nemôže to byť náhodou. Keď sa chcel vrátiť, bolo už neskoro. Tak to aj s nemaďarskými národnosťami dopadlo.

Postupne sa pritvrdzovala maďarizácia, ktorá vrcholila počas osláv milénia zaboru vlasti v 90. rokoch 19. storočia. Maďari sa cítili byť neporaziteľní a Slováci nenachádzali východisko. Zvlášť, keď pomaďarčení Slováci, tzv. Maďaróni sa stali veľmi horlivými maďarizátormi (možno najhorlivejšími) a bolo ich akosi priveľa. Napríklad jednou z obľúbených lží Maďarov je, že Slovák Béla Grünwald je autorom primitívneho protislovenského paškvilu „Felvidék“, ktorý nedávno bol nepochopiteľne vydaný v reprinte za podpory Ministerstva kultúry SR aj v slovenskom preklade, ktovie pre koho. Pravdou je, že bol Židom, teda nikdy sa nepriklonil k Slovákom, hoci sa narodil vo Svätom Antone a bol zvolenským podžupanom (slovenský jazyk však určite ovládal). Maďari dielo prijali temer ako Bibliu, Slovákov však prekvapilo a urazilo jeho extrémny promaďarský nacionalistický tón (nebezpečenstvo panslavizmu, podriadenosť „Tótov“ a pod.). Preto na Grünwaldove invetkty z roku 1876 zanedlho roku 1878 odpovedal Michal Mudroň opäť pod názvom „Felvidék“, ale toto dielo na rozdiel od predchádzajúceho vydané nebolo. Myslím si, že komentár je úplne zbytočný, niektorí „Hej-slováci“ by sa mali zamyslieť nad sebou a pracovať v prospech národa. Povedzme vydaním Mudroňovho diela, ako odpoveď dnešným slovenským Maďarom. Je to však len zbožné prianie.

V tom čase, kto chcel žiť lepšie, prešiel na stranu Maďarov, v zapieraní svojho národa mnohí Slováci sú majstri dodnes. Napríklad tí, ktorí nás po roku 1990 ohovárajú a „úplne objektívne hodnotia“ z Prahy, do rodnej krajiny sa veľmi neodvážia a vedia prečo. Obracači kabátov sa však nájdu všade, prečo by sa nenašli aj medzi Slovákami, avšak zdá sa, že na počet tejto nevelkej národnosti ich bolo akosi priveľa. Všetko bolo maďarské, iným národnostiam sa v Uhorsku dostávali iba omrvinky. Slováci sa oficiálne stali národom bačov a sedliakov, vlastne plebsom. Bohužiaľ. Uhlík zlosti zato však v utláčaných stále tlel, aby sa rozhořel, na to si museli počkať ešte istý čas.

Možno si niekto položí otázku, čo sa z toho týka Jasovej. Trúfam si odpovedať, že všetko. Už roku 1836 sa spomína ako slovenská obec, ale zemepáni a vrchnosť rozhodne nimi neboli. Podobne ani Židia, ktorí sa sem prisťahovali. Hocijako posudzujeme súpis obyvateľov obce, Maďarom a Židom patril majetok, Slovákom práca. Farári či učitelia rozhodne neboli

Slovákmi, alebo sa za nich radšej nevydávali, veď ich „šéfom“ bol ostrihomský arcibiskup. Jediným z mála svetiel v tme bol farár Juraj Holček, tu pôsobiaci v rokoch 1865–1869, ktorý sa k svojej slovenskej národnosti hlásil hrdo a zanovito. Dokonca na Slovákov chcel pôsobiť aj osvetovo, ale na všetko nemal čas, zomrel príliš skoro vo veku 58 rokov (v najnevhodnejšom čase, krátko po Rakúsko-uhorskom vyrovnaní). Tento zvláštny, inteligentný a rozhl'adený človek mal z toho množstvo problémov, veď jeho spôsoby často krát neboli najvyberanejšie a niekedy dokonca boli až príliš rázne, ale možno sa inak nedalo. Napríklad z predchádzajúceho pôsobiska v Dolnom Ohaji ho šľachtici jednoducho vyhodili, či vypudili a nebolo nikoho, kto by sa ho zastal. Farnosť patrila k ostrihomskej arcidieceze, patrónom tunajšej školy bol miestny farár. Myslím, že tým je povedané všetko, určite slovenčina nebola nosným jazykom vyučovania. V tom čase sa dôraz kládol na vytváranie pocitu hrdosti k vlasti, čo sa v detských tvárnych dušičkách aj ľahko zakorenilo. K tomu slúžil dejepis, literatúra, etika, zemepis a maďarčina, oveľa neskôr aj spievanie maďarskej hymny. Postupom času sa slovenčina čoraz viac dostávala na okraj záujmu.

Jasová navyše patrila pod notariát Kolta, ktorá bola typickou šľachtickou obcou. Tam rozdiely medzi Slovákami a šľachticmi boli ešte markantnejšie. Tento notariát mal značný vplyv aj na vedenie našej obce a to zas muselo predsa len hájiť záujmy zemepána, rozhodne nie lopotiacej sa Slovače. Takže tieto

pocity obidvoch strán určite prekvitali aj v Jasovej, avšak v tejto obci sa vedeli prispôbiť každej situácii. Zrejme iné východisko nevideli a vlastne ani nemali. V Kolte žila aj početná komunita Židov, tu bolo sídlo židovskej náboženskej obce. Do nej patrili aj Židia z blízkeho okolia. Tu sa viedla matrika jej narodených, zosobášených a zosnulých Židov, navyše bola synagóga, aj toto všetko určite malo značný vplyv na obyvateľov Jasovej. Koncom 19. storočia snahy všetko pomaďarčiť vrcholili, vychádzalo množstvo propagačných kníh, organizovali sa oslavy tisícročného záboru vlasti Maďarmi, museli sa „dobrovoľne“ povinne usporadúvať aj na dedinách, sadiť miléniové stromy a pod., dokonca schvaľovali sa jednostranné zákony. Najkrikľavejším bol školský zákon grófa Alberta Apponyiho, ktorý potlačoval národnostné školstvo, teda bol diskriminačný. Nejednen politik vyhlásil, nepoznám iný národ, ako maďarský, vôbec to netajili. Na tieto a iné nešváry poukazoval škótsky spisovateľ a historik Robert Wiliam Seaton-Watson (pseudonym Scotus Viator, zvaný „lietajúci Škót“) v knihe „Národnostná otázka v Uhorsku“, ktorá v Londýne bola vydaná roku 1908. Je nepochopiteľné, že toto dielo ako prvé v zahraničí obhajovalo Slovákov, v slovenskom preklade bolo vydané temer až po osemdesiatich rokoch a dnes je už ťažšie dostupné. V českom jazyku časť tejto knihy však bola vydaná už za I. ČSR. Keby toto dielo, ale pojednávalo o Maďaroch, už by vyšlo v premnohých vydaniach, od lacných, až po reprezentačných a kritických. Tu si škodíme sami sebe a v tomto smere sa veru máme čo učiť od Maďarov. Vo vytváraní pozitívneho obrazu v zahraničí sú majstri, čo je z ich pohľadu úplne v poriadku, z nášho na závidenie. Slováci sa však pochváliť nevedia, skôr naopak a v tom nám pri zlepšení nik nepomôže.

V Černovej pri Ružomberku 27. októbra 1907 sa udiala tragédia, keď kvôli slávnostnej vysviacke kostola oficiálne určeným iným farárom miesto Andreja Hlinku (za ním miestni veriaci stáli nekompromisne), ktorého tunajší farníci odmietli a do protestujúcich obyvateľov sa zbytočne strieľalo (tu uznávajú už aj maďarskí historici), hoci sprvu sa obyvateľstvo správalo pokojne a až neskôr bolo vyprovokované. Zastrelených bolo 15 veriacich, 10 ťažko a 60 ľahko ranených, 38 odsúdených a uväznených. Všeobecne je tiež známe, že žandárom vydal povel „csak előre“ (len vpred) a potom aj na streľbu „lőj“ (strieľaj) ružomerský slúžny Zoltán Pereszlényi. Otázkou je, že či Maďari strieľali na Slovákov (podľa slovenských historikov), alebo Slováci na Slovákov (názor niektorých maďarských historikov na Slovensku). Odpoveď je jednoduchá a nie je potrebné zbytočne rozduchávať národnostné vášne. Nafúkaná vrchnosť strieľala do pospolitého ľudu (vlastne Uhry do Uhrov). Obe strany ovládali oba jazyky, na akej úrovni, to už nie je podstatné, dohovoriť sa určite vedeli bez problému. Napokon podobná tragédia by sa mohla udiť v hociktorej časti Uhorska, keby plebs nebol ochotný poslúchnuť príkazy nadriadených. Na druhej strane mohli stáť aj Maďari a pri rebélii sme presvedčení, že by sa tiež strieľalo. Teda v tomto prípade zvíťazila iba netolerantnosť a arogancia. Inak táto strašná tragédia v Černovej sa udiť nemala vôbec a ani iné jej podobné, nech už sa

hocijako obviňujú obe zúčastnené strany. Uvádzame to ako eklatantný príklad spolužitia národností, keď jeden niečo žiada, aj keď sprvu pokojne a druhý si robí čo chce. Tu úlohu iste nezohrávala národnostná otázka, ale je veľmi dobre zneužitelná aj dnes. Jedna strana verí, že problém zažehnala a druhá si myseľ trápí, ako to vrátiť. Tak je to vždy a na celom svete, avšak závisí, nakoľko je čakajúci pomstychtivý. Po tragédii postavením Slovákov sa venoval aj nórsky spisovateľ B. M. Björnsson, nositeľ Nobelovej ceny za literatúru, ale Maďari hodnovernosť ich diel (aj spomenutého S. Viatora) samozrejme popierali ako „subjektívne táraniny“. Majú ich však už dávnejšie preložené len pre vedecké účely, dobre vedia prečo. Na druhej strane svet si všimol, že v Uhorsku všeličo nie je s kostolným poriadkom. Zrejme sa to aspoň čiastočne týkalo aj Slovákov v Jasovej. Z pohľadu vývoja neskorších udalostí to bolo veľmi dôležité.

V tom čase už časť šľachtických majetkov mali v rukách Židia, buď si ich kúpili, alebo mali v árende. Takže časť lopotiacich sa mala nových „pánov“, ktorí ich najímali do práce. Nebola však vždy pozitívna či negatívna zmena, záviselo to od šťastia. Šľachtici chodili mulatovať hlavne do Budapešti, alebo na iné mediálne známe miesta. Tieto problémy sa týkali aj Jasovčanov. Všetko sa menilo, mnoho historikov, spisovateľov, hercov, hudobníkov či iných osobností s možnosťou ovplyvňovať verejnú mienku bolo židovského pôvodu, ktorí svoju prácu, aj keď Slovákom nie vždy sympatickú, odvádzali veľmi dobre a na vysokej úrovni. Boli medzi nimi aj odnárodnení Slováci, teda Maďaróni. Bola to rozporuplná doba. Sediaci sa väčšinou podpisovali krížikom, niektorí však vedeli aj písať, i keď horko-ťažko, teda úroveň vzdelávania nebola príliš vysoká. Deti roľníkov museli pomáhať okolo hospodárstva, aby sa rodina vôbec vedela užiť. Na školu bol čas hlavne v zime. Takéto dôkazy máme aj z Jasovej. V susednej obci Kolta hlavne Kürthyovci mali záujem na pomadžarčovaní obyvateľstva. Deputátnici, ale relatívne nezávislí na zemepánovi, sa hlásili k Slovákom, tak tomu bolo aj v Jasovej. Pre okolie bol v Kolte založený pomadžarčovací spolok FEMKE (Hornozemský maďarský osvetový spolok), ktorého predsedom bol šľachtic Lajos Gáspár, s ktorým spolupracovali hlavne veľkostatkárske rodiny. Bohoslužby sa v Jasovej odbavovali hlavne v slovenskom jazyku, zavše sa muselo aj v maďarčine.

I. svetová vojna vypukla roku 1914 a zatriasla základmi Rakúsko-uhorskej monarchie. Sprvu ešte so zánikom monarchie sa veľmi nepočítalo, mala sa pretransformovať povedzme na akúsi federáciu podľa národností, ktoré by dostali faktickú samostatnosť. V podstate aj Milan Rastislav Štefánik podporoval túto myšlienku, ale iba v rámci Uhorska, veď presvedčením bol rojalistom a monarchistom, rozhodne nie republikán. Táto skutočnosť je zamlčovaná dodnes, do obrazu zakladania Československa sa nehodí vôbec. Až keď s ním vládni uhorskí politici odmietli rokovať, obrátil sa na skupinu Maffia a spojil s T. G. Masarykom a E. Benešom. Na svoju smolu. Ľahko sa mohlo stať, že Jasová mohla byť súčasťou Uhorska a jej história by sa vyvíjala inak. Tomu tak, ale nakoniec nebolo. Na front odchádzali muži bojovať aj z našej

obce a po čase už ani nevedeli za koho, ale vojnové udalosti sa obce priamo nedotkli. Nastala bieda, na poliach temer nemal kto robiť, avšak nadriadenosť Maďarov neustupovala. Stále nemohli uveriť tomu, že by sa čosi mohlo zmeniť, no mýlili sa. Nakoniec sa monarchia rozpadla na malé kúsky a z nich sa vytvorili nové štáty. Vojnové časy pospolitému ľudu priniesli ľudu iba biedu a žiaľ. Tak tomu bolo kedysi a je aj dodnes. Na bojiskách I. svetovej vojny padlo 50 miestnych obyvateľov (*Ján Almáš* /4. január 1873–1918/, *Štefan Bartók* /1894–6. júl 1916/, *Michal Barus* /22 rokov/, *Jozef Bašťovanský* /24. apríl 1890–1914/, *Jozef Bednárík* /20 rokov/, *Štefan Belička* /35 rokov/, *Gejza Borbély* /24 rokov/, *Imrich Csapolai* /1886–1915/, *Jozef Dočkala* /15. august 1885–18. máj 1914/, *Ján Franko* /17. január 1881–1918/, *Ján Frašťacký* /22. máj 1879–1915/, *Martin Frašťacký* /7. september 1882–9. september 1914/, *Pavol Garai* /21. január 1893–1918/, *Rudolf Geleta* /22 rokov/, *Ján Hlavatý* /8. január 1876–16. október 1916/, *Jozef Hlavatý* /20. október 1876–1918/, *Ján Hlina* /31. január 1876–23. máj 1916/, *Imrich Holubec* /19. júl 1893–10. október 1916/, *Michal Holubec* /8. máj 1881–1916/, *Štefan Holubec* /17. február 1896–15. november 1914/, *Štefan Horváth* /19 rokov/, *Jozef Ivanič* /19. september 1891–1917/, *Pavol Ičina* /1896–9. máj 1916/, *Ján Kothaj* /7. marec 1870–1918/, *Jozef Kothaj* /1900–1918/, *Július Kothaj* /30 rokov/, *Matej Kothaj* /3. február 1876–1. november 1916/, *Jenő Krammer* /1896–12. september 1916/, *Karol Kútik* /1882–1. január 1915/, *Imrich Levák* /25. marec 1894–1916/, *Jozef Levák* /3. júl 1900–18. marec 1918/, *Vendelín Lubušský* /11. december 1874–20. apríl 1916/, *Vincent Lubušský* /20. júl 1876–1915/, *Alexander Markó* /1879–27. október 1914/, *Ján Miček* /7. február 1893–1918/, *Pavol Nagy* /26. máj 1896–26. október 1917/, *Imrich Obert* /22. júl 1890–22. máj 1917/, *Jozef Ozorák* /11. júl 1872–1916/, *Ján Polák* /13. marec 1893–1918/, *Peter Polák* /23. október 1891–18. jún 1918/, *Imrich Pristycs* /5. apríl 1894–8. október 1915/, *Ján Remeň* /16. september 1884–1917/, *Anton Remiš* /38 rokov/, *František Rezníček* /30 rokov/, *Imrich Samuel* /1. marec 1886–1916/, *Pavol Samuel* /15. jún 1887–1914/, *Július Schwarcz* /1886–23. september 1916/, *Ján Sellár* /1865–13. jún 1916/, *Viktor Slovák* /38 rokov/, *Jozef Ševčík* /39 rokov/, *Ján Števko* /16. september 1878–1915/, *Alexander Šutka* /1897–1918/, *Jozef Tlčina* /31 rokov/, *Matej Tóth* /19. október 1884–1916/, *František Trnka* /13. marec 1893–13. august 1915/, *Imrich Vancsek* /24 rokov/, *Imrich Varga* /14. december 1894–1918/, *Ján Volf* /5. máj 1882–13. marec 1916/, *Anton Vrančík* /22. jún 1885–1917/, *Štefan Zaťko* /31 rokov/) a mnohí z narukovaných sa vrátili ako invalidi. Napriek všemožnému úsiliu kráľovi Karolovi IV. sa monarchiu zachrániť nepodarilo, aj keď prisľúbil spomenutú federáciu. Tento kráľ bol ozaj slušným človekom, ako jeden z mála panovníkov. Vlastne skôr výminkou potvrdzujúcou pravidlo.

V OBDOBÍ I. ČSR (1918–1938)

Roku 1918 sa monarchia nakoniec rozpadla a na jej troskách vzniklo viacero menších štátov. Medzi nimi aj Československo, ktorého súčasťou sa stala i Jasová. Republika bola 28. októbra 1918 vyhlásená v Prahe, ale na svoje úplné medzinárodné uznanie musela čakať ešte vyše roka. Zo zahraničia sa temer okamžite dostavili „mešiáši“ T. G. Masaryk, zvaný prezident-osloboditeľ, ale pre Slovákov rozhodne nie, a E. Beneš (o tomto „demokratickom“ zločincovi neskôr), ktorí sa bez okolkov ujali moci. Iba na M. R. Štefánika akosi pozabudli, chceli sa zbaviť slovenského „dráteníka“ a všemožne ho odpratať do zahraničia, napr. veľvyslanec, či hocičo iné, len aby bol čím ďalej od republiky. Ved' sľúbené kreslo ministra války dostal iný, samozrejme Čech. Hoci mu ho tí dvaja vyššie spomenutí sväto-sväte sľúbili, lebo Štefánikovi mohli ďakovať za mnoho a medzi nimi nebol ten posledný, ale ten najdôležitejší. Totiž bez jeho konexií by Československo rozhodne nevzniklo, čo uznávajú aj viacerí českí historici, ale slovenskí nie. Vďaky sa však nedočkal. A bolo to ešte horšie. Medzitým T. G. Masaryk začal vytvárať okolo seba „tatíčkovský“ mýtus hádam najdemokratickejšieho politika v dejinách ľudstva, teda kéhosi žijúceho poloboha. Pravda je však diametrálne úplne iná, ide napr. o korupciu, zbytočne prešustrované financie na luxus, jeho zničená rodina a pod., na čo dnes už nesmelou poukazujú aj niektorí českí historici. Výdatne pomáhali aj päťolízaci, ktorí mu v tom pomohli, tak tí sa mali dobre. Navyše organizátori prevratu stojaci v prvej línii, teda riskujúc svoje životy, pritom vôbec nebolo isté, ako to všetko dopadne, boli postupne odsúvaní do úzadia, dokonca tí príliš zaťatí aj likvidovaní fyzicky. Neskôr tento osud postihol aj tých, ktorí boli kritikmi politiky Masarykovej vlády. Hoci 28. októbra bola vyhlásená Československá republika, na južnom území Slovenska bola utvorená Maďarská republika rád. Zorganizovali sa Národné rady a Národné gardy, ktoré zabraňovali povojnovému rabovaniu a pustošeniu. Lebo vyhladovaný pospolitý ľud sa chcel komusi pomstiť a tak mal snahu zničiť všetko. Ani po skončení vojny pokoj nenastal. V okolí bolo viacero sťažností, že od chudobných sa rekviroval dobytok, ale od bohatších nie (nič nového pod slnkom). Preto žiadali vyrovnanie. Bol absolútny zákaz predaja alkoholu a tak sa to zrejme riešilo domácou výrobou, je nemysliteľné, aby ľud nepil. Vedenie obce Udvard (dnes Dvory nad Žitavou) 25. novembra 1918 požiadalo vládneho komisára Uhorského ministerstva vojny, aby odvolal ústup žandárstva zo Žitnoostrovského a Udvardského okresu, ktorého súčasťou bola aj Jasová. Dôkaz, že obyvateľstvo okolia sa nových časov veľmi obávalo. Tomu sa diviť nemožno. Stále bolo dusno a ovzdušie vysoko výbušné.

Tak 10. decembra 1918 bolo vyhlásené štatárium (stanné právo), keď sa mali trestať prečiny za nevernosť, vzburu, vraždu, úmyselné zabitie človeka, zločin spáchaným proti verejnému zdravotníctvu, zapríčinenie smrti, lúpež, podpaľačstvo, zločin zapríčinenia povodne, zločiny proti verejnej bezpečnosti na železniciach, telefónoch a lodiach. Domy, hostince, kaviarne a všetky zábavné miestnosti museli byť do 21⁰⁰ hod. zavreté. Po záverečnej hodine sa

smeli zdržiavať osoby, ktoré sa riadne legitimovali. Nesmelo sa organizovať verejné zhromaždenie, schádzanie sa na uliciach a nosenie akýchkoľvek zbraní civilnými osobami. Kto sa proti tomu previnil, bol uväznený na tri mesiace a pokutovaný na 5000 Kč. Mal sa zachovať úplný pokoj. Podľa dobových kroník pomery v novej republike sa neustále stávali neznesiteľnejšie a rozháranejšie. V úradoch nastala bezhlavosť, o školstvo sa nikto nestaral, vyučovanie detí sa stalo ľubovoľným. Z bojísk začali prichádzať domov otcovia, starší bratia školákov, ktorí si so sebou priniesli zbrane, strelivo a iné vojenské predmety. Časté boli výstrely do vzduchu ostrými nábojmi i raketami. Tu i tam sa spomenulo slovo „sloboda“, ktoré si niektorí z došlých začali vysvetľovať v tom zmysle, že je dovolené siahnúť po cudzom majetku. Ľud ostal ustrnutý a nepokojný, plný obáv kvôli svojmu aj tak malému majetku, lebo z okolitých obcí dochádzali znepokojivé chýry o výtržnostiach. Vojsko videlo, že ďalšie prelievanie krvi je zbytočné, opustilo bojiská a prestalo bojovať, ale ani z jednej strany to rozhodne nebolo tak jednoduché.

Toto obdobie zaujímavo opísal jeden učiteľ, je to hodnotný dokument pamätníka tých čias. *„Horlivým pričinením obvodného notára, miestneho farára a organistu-učiteľa, tiež aj obecného starostu bola zorganizovaná obecná stráž na udržanie obecného poriadku, pokoja a bezpečnosti. Následkom tohto opatrenia tá mýlne pochopovaná ‚sloboda‘ pominula bez vážnejších udalostí. Nepatrnú hmotnú škodu mali len panstvá, ktoré poskytli niekoľkým nespokojencom z prinúteností dobrovoľne daný oldomáš a zábavu. Najhoršie časy boli nastaly na chudákov poľných zajáčkov. Tým prinášala ‚sloboda‘ hromadnú smrť, lebo každý, kto len mal akú-takú tú mordírku, na nich úbožiakoch sa cvičil ďalej v kasárňach a na bojištiach osvojenom umení. Ináč pokojamilovní občania chopili sa hneď poľnej práce, ponaprávať počas ich vojančenia nedostatočnou silou obrábané svoje roľčky a nútrajšie hospodárstva. Nastavšie dlhé zimné večere krátili si vypravovaním zkuseností a zažitých udalostí na vojne. O výživu prichodzích bolo postarané na koľko-tolko i v domácnostiach i úradne potravinami a peniazmi. To zachránilo pokoj vo väčšine obcí. Niekoľko výbojnejších ‚slobodniar‘-ov vyplnilo si svoju vôľu pri rabovaní 2–3 obchodov, čoho iniciátormi boli na okolí i v obciach umiestnení ruskí zajatci, ktorí potom v krátkom čase boli posťahovaní a poslaní do Rusie. Bolo zavedené slovenské — pravda nedokonalé, — úradovanie a do školy čisto slovenské vyučovanie ťažkosťami.“* Slovenské sa však zakrátko bez pardonu zmenilo na československé. Je zaujímavé, že napr. V. Mináč má na pôsobenie Čechov voči Slovákom oveľa tvrdšie slová, ako na Maďarov.

Ako tieto zmeny privítal miestny obyvateľ je otázne, ale iste nie každý sa z nich tešil. Bezhlavosti sa neradoval určite a neistote už vôbec nie. Navyše úradnou rečou sa stal československý jazyk, aspoň na Slovensku, nie slovenčina. Pokoj však nenastal. Maďari boli stále pokojní, pretože si mysleli, že toto predsa nemôže byť dlhodobá záležitosť, môže trvať tak rok či dva, maximálne tri. Ako sa len mýlili, na svoju škodu dodnes neprišli na to, že

nezáleží na nich, ale na rozhodnutiach svetových mocností. Ani Slováci neboli celkom spokojní, lebo rôzne dohody pred vznikom republiky zo strany Čechov neboli dodržané vôbec. Prvé hrmenie (hlavne nad Tatrou) bolo, keď Slováci zistili, že nový štátny útvar nebude federatívna republika Česko-Slovensko. Tak Slovensko a Podkarpatská Rus (od januára 1919, bol to akoby nečakaný dar novému štátu) sa stali iba akýmsi prívieskom Česka. Preto napríklad Pittsburská dohoda sa v tomto čase stala už iba zdrapom papiera. Názov republiky nikdy nebol písaný Česko-Slovensko (iba niekoľko mesiacov na úplnom začiatku, vid' poštové známky a bankovky), hoci ho niektorí tvrdohlavci vo svojich historických „veľdielach“ píšu iba takto. Za krátku dobu sa o Slovákoch vyhlasovalo, že východne od „moravskej zídky“ žije zaostalejší český kmeň a tieto názory vôbec neboli nové, trvali najmenej od polovice 19. storočia (o tom sa zachovalo dosť dôkazov). Podľa názoru „superdemokrata“ T. G. Masaryka, ktorý ho aj verejne propagoval, Slováci sú iba jedným z kmeňov Čechov, hovoriaci ich nárečím (vid' knihu od K. Čapka: Rozhovory s T. G. M.). Pre čechoslovakistov nepríjemné, ale bolo to tak. Veď aj neskôr vzťahy medzi Slovákami a Čechmi často iskrili. Navyše vzťahy Čechov (nehovorme o Československu) a Maďarska boli v podstate trvalo korektnejšie. Isteže, týmto nechceme tvrdiť, že za I. ČSR bolo všetko zlé, ale je potrebné poukázať na to, čo nám škodilo a prípadne vziať si z nich ponaučenie.

Ďalšou veľkou chybou bolo (možno aj ranou pod pás), že československá vláda v Prahe sa vzdala nástupníckych práv uhorskej histórie, pretože ju vôbec nepotrebovala, skôr bola príťažou a tá sa tak logicky stala maďarskou históriou. Maďari ponúknutú šancu využili dokonale, čo ich rozhodne chváli. Slováci sa stali národom bez vlastnej histórie, kráľov, šľachticov a pod. Preberala sa im cudzia história českého národa, hlavne ako učivo v školách a do nej sa začlenili iba tie časti našich dejín, ktoré vyhovovali (napr. Veľká Morava, ktorá s Čechmi nemá nič spoločného, dokonca oni sa podieľali na jej zániku, bratříci, sediacke nepokoje a pod). Navyše dejiny sa desaťročia vyučovali mimoriadne nezáživne, to v žiadnom prípade nemohlo nevzbudiť pozornosť detí, hoci je potrebné začať u nich (podľa Erbena: „Kto nepozná svoju históriu, nemôže si vážiť ani sám seba“). Maďarská menšina však sa učila svoju vlastnú históriu, čím sa do žiačikov vštepovala dôležitá národná hrdosť. Aj to bol rys doby, jej účinky, ale dopadajú dodnes, či negatívne alebo pozitívne. Posúďte sami.

Samozrejme, nechceme obviňovať upracovaný pospolitý ľud, ale myslíme na politizujúcich huncútov. Úrady (vlastne čo bolo možné) na Slovensku húfne obsadzovali Česi, všetko sa centrálné a direktívne riadilo z Prahy. Slovensko a Podkarpatská Rus zostávali bokom, tie Česko vlastne potrebovalo hlavne na to, aby sa rozloha republiky zvýšila, inak by ako samostaný štát bolo príliš malé a temer bezvýznamné. To sa Slovákom samozrejme nepáčilo. Podkarpatská Rus neskôr pre Čechov skôr sa stávala akýmsi vyhnanstvom (či trestom), ako splnená túžba kariéry. Čechov tam však pôvodné obyvateľstvo nikdy neprijalo medzi seba, temer ignorovali ich. Botkou za nešťastným začiatkom bol pád

liedadla M. R. Štefánika v chotári Mosta na Ostrove, pamätník tvaru pyramídy neleží v chotári Ivanky pri Dunaji, ako sa to tvrdohlavo uvádza dodnes. Hovorí sa o nešťastnej náhode, pravdou je, že skôr to bol zámer odstrániť ho, ak nechceme priamo hovoriť o politickej vražde. Síce neskoro, ale ako prvý prehliadol nekorektné plány Čechov (vlatne ich politickej špičky), pohádal sa s E. Benešom, najodpudivšou osobou československej politiky, kasínach prehajdákaval obrovské sumy peňazí získané na vznik republiky (hlavne v chýrnom Monte Carlo, denník „Petit Parisien“ ho nazval „roi de roulette“, teda kráľ rulety) a intrigán bez akýchkoľvek mravných zásad, podľa vyjadrenia T. G. Masaryka, ten je schopný všetkého. Už na jar 1918 Beneš z Paríža politikovi I. Markovičovi napísal: „...se Štefánikom je tentokrát koniec“. Tomu istému Markovičovi 9. apríla 1919 zas písal: „...3) Se Štefániken jsem měl konflikt. Je třeba, aby jste to věděl, ale to je jen pro Vás. Je mezi námi konec – myslím úplně. Zachovejte věc výlučně pro sebe“. Štefánik navyše mal v úmysle rozpustiť všetky tajné spolky v ČSR, hlavne šlo mu o slobodomurárov, ktorého členmi boli aj Masaryk a Beneš. Keď Štefánik z Talianska prišiel do ČSR robiť poriadky a okrem iného zistiť, kde sa stratili spomínané ohromné financie, 4. mája 1919 zahynul, čo viacerým veľmi vyhovovalo. Aká to náhoda, hoci v lietadle sedeli traja piloti (dvaja boli Taliani), jedny z najlepších v Európe, neobstojí ani technická závada, samovražda, či od dojatia nad rodnou krajinou sa mu zatočila hlava a on padol na riadiacu páku lietadla. Taký nezmysel, ani sa sa nechce veriť, že ho vôbec niekto vyslovil. Vraj pri obhliadke vraku tam padli dva výstrely z revolvera. Vôbec už nemôže byť pravdou, že na lietadlo z Bratislavského hradu bolo strieľané náhodou, lebo si ho pomýlili s maďarským. To však je absolútne zavádzajúce, lebo označenia lietadiel Talianska a Maďarska boli viditeľne úplne iné. Dokonca to mal byť akýsi vojak s podpriemernou IQ, ktorý vystrelil nevedomky, čo tiež vôbec nemôže zodpovedať pravde. Čo vlastne iba vieme, že výstrelov bolo rozhodne viac. Dokonca materiálne dôkazy o Štefánikovej smrti boli za vysokú sumu okamžite odkúpené pražskou vládou a dodnes Slovákom neboli vydané. Ktovie, kedy sa tak stane. Aká to náhoda. Keď o nešťastí Beneš oboznámil Masaryka, ten povedal: „To je dobre“. Dokonca postupne boli odstraňovaní svedkovia, ktorí tejto tragédie boli účastní osobne. Preferovaní slovenskí historici súčasnosti sú najzarytejšími propagátormi rôznych oficiálnych nepravdivých hypotéz (náhoda, samovražda, technická závada), hoci už niektorí českí historici veľmi pochybujú o nezavinenej smrti. Na Slovensku Česi stále majú nad hlavami svätožiaru, oni by hádam niečo takého ani neboli schopní. A to všetko papagáji z Historického ústavu SAV vytvárajú aj z našich peňazí.

Môžeme sa len domnievať, akými emóciami toto všetko prežívali aj Jasovčania, keď aj do ich uší sa dostávali tieto správy. Pravdepodobne dúfali, že začiatok bude lepší, ale nebol. Po čase možno konštatovať, že pražská vláda sa k Maďarom správala korektnejšie, keď v podstate sa zachovalo temer všetko, čo ako menšina potrebovali k svojmu rozvoju (podpora škôl, kultúry, médií a pod.),

ako k Slovákom. Ako stále, im to, ale nestačilo, mali velikánske plány, Slováci boli menejcenní a priaznivú dobu nevyužili. Navyše Slovákov si chcela česká vláda úplne podriaďiť a počešťiť, nezakrývajúce ani tieto skutočnosti, keď koľkokrát už boli ogabaní. Podľa mnohých, keď sa dali „hlupáčkovia“, rozhodne to však nebolo tak jednoduché, no nebolo zjednocujúcej sily národa, pretože, kto sa na to prípadne podujal, ten bol rýchlo umlčaný. Slovenských kolaborantov československej vlády v Prahe však bolo dosť, ktorí Slovensku viac škodili ako pomáhali. A to bola chyba. Neskôr verejne hovoriť o slovenskej kultúre, histórii a pod. mohlo znamenať aj niekoľkoročné väzenie. Zrejme sa týmto správam nepotešili ani Jasovčania, aspoň slovenská časť obce, ktorá zistila, že nakoniec budú Čechoslovákmi. Za éry Uhorska (ako sa hovorí za Maďarov) sme predsa len boli Tótok, ak sa niekto pomýlil aj Szlovákok, v Rakúsku (za cisára pána) Schlowaken, ale teraz už akousi novou náciou. Aby sa aj stali skutočnými Slovákami, na to si ešte museli počkať dlhší čas.

Aj do okolia obce v máji 1919 dorazili vojaci maďarskej boľševickej Červenej armády Bélu Kuna v nádeji obnovenia Uhorska, aj s porozumením značnej časti Európy. Neraz sa medzi československými legionármi a maďarskými vojskami odohrali kruté boje. Kunovi boľševici do Jasovej nepriechodovali, boje medzi nimi a československými vojakmi sa odohrali v priestore medzi Koltou a Semerovom. Otrasonou bola poprava rímskokatolíckeho farára Jána Trubínyiho (1863–1919) v záhrade rímskokatolíckeho kostola Moči. Bol slovenského pôvodu, keď pochádzal z Vrábel a na predchádzajúcom pôsobisku v obci Gajary, kde slúžil od roku 1910, ho chceli slovenskí nacionalisti zapojiť do extrémnej politickej činnosti, ale on to rozhodne odmietol. Preto v nádeji pokoja roku 1919 sa dal preložiť do obce Moča s obyvateľstvom maďarskej národnosti. Aj tu celkom verejne preukazoval svoj odpor voči marxizmu, čo otvorene hlásal na svojich omšách. Tak ho vojaci Maďarskej boľševickej armády jednoducho obesili a stal sa jednou z prvých obetí komunistickej zlovoľe. Potvrdenie nášho konštatovania, že zlo je stále zlo, nič iného. Ani československí legionári sa k miestnemu obyvateľstvu nesprávali práve v rukvičkách. V Čúzi (dnes Dubník) kvôli nesúhlasu obyvateľstva so vznikom Československa a jeho občianstvom, navyše spojeným s istými provokáciami, legionári chceli zastreliť každého desiateho muža v obci. Až po protestoch a dohode s vedením obce a okresu od tohto strašného plánu upustili, ale za veľmi vysoké výkupné. Nebol to ojedinelý prípad. Za poburovanie proti novému štátnemu zriadeniu v dňoch 10.–11. júna 1919 českí legionári v Udvarde (dnes Dvory nad Žitavou) zastrelením popravili hlavného notára Bélu Vágnera, poštového úradníka Istvána Szokolaiho, roľníkov Ferenca Kaláziho, Lajosa a Károlya Vinceovcov. O týchto a podobných nepríjemných udalostiach sa oficiálne podávajú dezinformácie (aspoň sčasti), avšak reč archívnych dokumentov je jednoznačná. Všetko to boli nezákonné akcie, lebo Československo bolo zahraničím oficiálne uznané až na konci roka 1919, o čom sa všeobecne mlčí. V dňoch, keď sa rozhodovalo o bytí či nebytí ČSR, to boli

veľmi neuvážené akcie plné násilia a je otázne, ako ju mohli prijať obyvatelia maďarskej národnosti, láskou k Československu určite nezahoreli, ak vôbec. Navyše podobné správy sa v širšom okolí šírili veľmi rýchlo. Čo si o tom myslel pospolitý ľud, to si možno ľahko domyslieť, navyše, keď ani farári, ktorí pre nich predstavovali akési spojenie s Bohom a tak boli nedotknuteľnými osobami, neboli ušetrení násiliu nového režimu. Nakoniec 24. júna 1919 bolo uzavreté prímerie a do 5. júla maďarskí vojaci územie Československa opustili. S niektorými maďarskými boľševickými vojakmi sa iste stretli aj viacerí Jasovčania, tí totiž boli všade a agitovali, veru neraz aj násilne, ale márne. V týchto rušných časoch obec postihol požiar a zhorelo 40 domov. Československo vyčíslo škody spôsobené počas vpádu maďarskej Červenej boľševickej armády, ale tie neboli akceptované.

Viaceré mierové zmluvy nakoniec určili hranice Československa (tú potom zamerala tzv. rozhraničovacia komisia, hlavne Francúzi), na ktoré Maďari vysielali svojich vyjednávačov, avšak tí na ne prichádzali so sprievodom ako pašovia a správali sa spupne. Ich prejavy trvali hodiny a obsahovali hlavne požiadavky a vyhrážky. Ako by im škodil celý svet. Preto dostali menej, ako sa pôvodne rátalo. Ktovie, ako by sa vyvíjala Jasová, ak by dostali navrhnuté územie aj s našou obcou. To už sa nikdy nedozvieme, možno našťastie. Maďari sa však stále nevzdávali a ich snahy 4. júna 1920 ukončilo až podpísanie Trianonskej mierovej zmluvy, ktorú dodnes považujú za svoju národnú tragédiu, dokonca traumou a príčinu ich všetkých ťažkostí. Svet však na ich náreky neragoval a tak Maďarom ostali iba oči pre plač a škripanie zubov. Navyše v novej republike sa stali národnostnou menšinou a to bol oproti predchádzajúcim storočiam obrovský rozdiel. Tomuto sa prispôbiť bolo veľmi ťažké, niektorí sa s týmto vyrovnáť ani nevedeli, prípadne nechceli. Tak aspoň dúfali, že deň odplaty príjde.

Vláda v Prahe vydávala zákon za zákonom. Jedným z prvých bolo zrušenie šľachtických výsad, ich titulov a erbov. Zvláštne, že v Čechách sa pokojne používali naďalej (náš kníže pán, či hrabě), tak je tomu dodnes, platil hádam iba pre Slovensko a jeho hlavne maďarskú šľachtu, ktovie. Zanedlho ďalším zákonom bola pozemková reforma, keď v rokoch 1920–1924 boli čiastočne skonfiškované veľkostatky a ich pôda bola zadarmo vydávaná hlavne českým a moravským legionárom, ktorí sem prinášali najmodernejšie poľnohospodárske zariadenia a stavali veľké hospodárske dvory. Povráva sa, že z nakradnutého sibírskeho pokladu, uloženého kvôli nemu založenej Legiobanke v Prahe. To vyvolávalo bledú závisť u slovenských či maďarských roľníkoch. Skonfiškovaná pôda bola záujemcom zo Slovenska vymeriavaná a predávaná, hlavne slovenským roľníkom, či bezzemkom, ktoré na rozdiel od legionárov vôbec nič nedostali zadarmo. Na druhej strane týmto zákonom mala byť porušená celistvosť etnickej kontinuity Maďarov na južnom Slovensku, čo pražská vláda vôbec netajila. Samozrejme v Maďaroch to vyvolalo nevôľu. Tieto záležitosti sa v podstate Jasovej netýkali (viac Semerova, Kolty, Dubníka),

okrem niektorých samôt, ale vo „felvidéckych“ Maďaroch vzkypela krv. Totiž šľachtici sa stále hlásili k Maďarom, dodnes to pociťujú ako akt veľkej nespravodlivosti. Ved' sa rozdávala ich svätá pôda a v tom sa dodnes nič nezmenilo, hoci patrila už Československu a to vlastne mohlo so svojim územím nakladať ako chcelo.

Je zaujímavé, že vo väčšine významných osobností nacionalizmus a nenávisť k iným národnostiam nejestvovala. Napr. maďarskí hudobní skladatelia, muzikológovia a etnografi svetového mena Béla Bartók a Zoltán Kodály aj na území Slovenska zbierali, zapisovali a nahrávali ľudové piesne, tak ich zachránili pre budúce generácie. Či boli v Jasovej, nie je známe. V obci sa rozvíjala domáca výroba, hlavne z kukuričného šúpolia (tašky, košíky), zvlášť v zime to bol slušný zdroj financií pre rodinu. Z politických strán tu pôsobila Komunistická strana, Socialistická a agrárna strana, menej členov mali Republikánska strana, Hlinkova slovenská ľudová strana a Maďarská národná strana (Magyar Néppárt), v ktorej boli členovia príslušníci šľachtických rodín, alebo ich nasledovníci. Spoločenský život sa sústreďoval na nacvičovanie divadelných hier v škole a posedenie v krčme, hlavne mužskej časti obyvateľstva.

Škody roku 1926 tu spôsobila povodeň. V tom roku v obci žilo 1287 obyvateľov prevažne slovenskej národnosti. V 30. rokoch 20. storočia vypukla celosvetová hospodárska kríza, ktorá začala v USA (tam vyvolaná, ako vždy). Aj Československo sa zmietalo v kríze, výnimkou nebola ani obec Jasová. Neúmerne vysoká produkcia a slabý odbyt ruinovali aj Jasovčanov, tak razom sa ocitli v núdzi. Zanikli menšie hospodárstva a kupovali ich zbohatnutí gazdovia či Židia. Chudoba v rokoch 1929–1931 vyhnala aj viacerých tunajších obyvateľov za hranice vlasti, aby hľadali možnosť obživy pre seba a svoje rodiny. Po čase sa však vrátili, ani v západných krajinách práce či financií nebolo práve nazvyš.

Aj I. ČSR bol žandársky štát, ved' boli pravidelne sledovaní komunisti a „iredentisti“, pod hrozbou väzenia bolo zakázané spievanie niektorých maďarských piesní „Hej amikor...“ (Hej keď...), „Harmickettes baka...“ (Tridsiaty druhý vyslúžilec...) z operety Verebély lány (Verebélyovo dievča), „Szép vagy Magyarország, gyönyörű szép“ (Pekné si Maďarsko, krásne) a ďalšie. Maďarskí iredentistickí Židia podľa nariadenia prísneho tajného cyklostylovaného prípisu, poslaného na všetky obvodné notariáty, boli sledovaní od roku 1929, lebo v Budapešti na Tabakovej ulici (Dohány Ucta) pri synagóge hodlali postaviť „chrám hrdinov“, kultúrny dom a školu. V „chráme hrdinov“ mali byť umiestnené pamätne tabule všetkých vojnových židovských obetí Uhorska (I. svetová vojna). Na zistenie týchto mien bola zriadená komisia, povereným predsedom bol zvolený Samuel Glückstahl a redaktorom Peter Ujváry. Rabíni aj okolitých štátov boli oslovení, aby prijali členstvo v tejto komisii. Preto bol vydaný príkaz, aby neboli pustení do republiky, mali sa pozorovať a podávať hlásenie o ich činnosti. Tá im mala byť znemožnená,

členovia komisie lapení, vyhostení z republiky a ak by to nešlo inak, tak prípadne likvidovaní aj fyzicky. Tento a podobné tajné spisy, niektoré z nich sú dosť nechutného obsahu, sa nachádzajú vo fonde notariátu Kolta, tak o nich vedeli aj v Jasovej, preto to musíme spomenúť. V tomto prípade niekto neposlúchol nariadenie „po splnení zničiť“ a tak sa zachovali tieto unikátne dokumenty. Podľa ďalšej legendy za I. ČSR zanikla cenzúra. Nie je to pravda. Stačí sa pozrieť napr. do knihy Karola Sidora „Andrej Hlinka (1864–1926)“ (viď literatúra), v ktorej je až príliš mnoho vybielených miest. Dokonca na nich je napísané „cenzurované“. Na nešváry v období I. ČSR začínajú mať niektorí českí historici už iný názor, ako kedysi. Totiž, ako sa vyjadrili, z ničoho sa nesmie nekriticky vytvoriť svätý grál.

V obci bola pošta, ale nemala svoje stále miesto, sťahovala sa z domu do domu, dokonca viackrát ju premiestnili aj do Kolty. Roku 1932 bol založený tunajší Dobrovoľný hasičský zbor. Jeho veliteľom sa stal Štefan Mihalik a zbor dostal novú ručnú striekačku. Táto organizácia mala významnú úlohu aj pri kultúrnom rozvoji obce, napr. nacvičením divadelných hier, organizovaním zábav a pod. Za svojho nasledovníka v prezidentskom kresle T. G. Masaryk navrhol E. Beneša, hoci vedel, o aké nebezpečné individuum ide a to svedčí o malosti tohto „velikána“ demokratického neba, prípadne hral akúsi špinavú hru. Myslíme, že k tomu niet čo dodať. Obyvateľstvo sa to ani nie za dlhú dobu dozvedelo, keď zradil každého, koho len mohol, dokonca viackrát. V obci sa toho roku uskutočnilo zhromaždenie Maďarskej národnej strany (MNS), ktorej sa zúčastnil aj poslanec gróf János Esterházy, v tom čase stíhaný československou vrchnosťou, lebo šíril iredentistické myšlienky. Teda poslanec vedel, že aj tu má svojich oddaných voličov. V Nemecku sa už dávnejšie chopil moci Adolf Hitler a nad Európou sa zmrákal. Československá vláda chystala opatrenia na obranu vlasti a každý bojaschopný človek dostal príkaz, aby v zálohe čakal na povolanie do vojska. Neobišlo to ani Jasovčanov. Maďari zacítili príležitosť, zvyšovali sa ich požiadavky na revíziu dohôd, neraz aj agresiou. Našťastie sa to Jasovčanov v podstate netýkalo. Maďari, ktorí sa po roku 1918 cítili ponížení, čakali na šancu to Čechoslovákom vrátiť, čas na pomstu prišiel vzápätí.

Potrebné je spomenúť aj tunajších Židov. Nevieme, či boli medzi nimi a ostatnými obyvateľmi spory, zdá sa však, že nie. V obci neklíčili silnejúce antisemitské nálady. Bolo to zrejme preto, že Židov tu nebývalo veľa a nepatrili medzi bohatú vrstvu obyvateľstva. Vraj sa k Jasovčanom správali dobre a často im dali tovar aj v prípade, že práve nemali čím zaplatiť. Chlapi si v miestnej kolkárni spolu radi zahráli kolky, ktorá sa nachádzala neďaleko kostola. Do hry sa dokonca vždy rád zapojil aj miestny farár J. Zalka. Deti katolíkov a Židov sa kamarátili, tie ešte nikdy nevyvolali medzinárodný konflikt, maximálne sa iba „demokraticky“ poharkali. Tunajší Židia tu mali aj svoju provizórnu modlitebňu, ktorá bola vytvorená v izbe jedného zo židovských domov, nachádzajúceho sa na dnešnej Hlavnej ulici oproti ihrisku. O prítomnosti Židov

v Jasovej svedčia nielen súpisy obyvateľov, ale aj židovské hroby na obecnom cintoríne.

Československo sa v podstate 21. septembra 1938 bez boja vzdalo Nemcom a po Mníchovskej dohode 30. septembra zaniklo (o nás, bez nás). Bolo to typické pre Beneša a sám „hrdinsky“ ubzikol do luxusu londýnskej emigrácie. V Komárne 9. októbra 1938 sa začali rokovania medzi Československom a Maďarskom o odstúpení južných častí Slovenska obývaných maďarskou národnostnou menšinou. Požiadavky Maďarska boli maximálne, ponuka Slovenska minimálna. Rokovanie bolo 13. októbra prerušené, nakoľko obe strany sa v ničom nevedeli dohodnúť. Maďari požiadali veľmoci (vraj bežali sa vyplakať k Hitlerovi) na vyriešenie sporu. Zástupcovia Nemecka (J. von Ribbentrop) a Talianska (G. Ciano) 2. novembra 1938 prijali arbitrážne rozhodnutie o odstúpení južných častí Slovenska Maďarsku. Bol to úspech revizionistických snáh Maďarska, ale to počítalo s väčším územím a nebolo celkom spokojné. Tak, ako vždy. Na zvyšku Slovenska, aj bez Podkarpatskej Rusi, vznikol Slovenský štát, ale Jasová sa jeho súčasťou nestala.

V PODRUČÍ MAĎARSKA (1938–1945)

Na základe rozhodnutia Viedenskej arbitráže z 2. novembra 1938 aj Jasová bola pripojená k Maďarsku. Podľa maďarských médií šlo opätovné pripojenie časti bezprávne odtrhnutého územia, čo nie je úplnou pravdou. Maďarský jazyk nepozná lingvistický rozdiel medzi Uhorskom a Maďarskom, na obe majú iba výraz Magyarország. Preto všetko a vždy bolo iba „magyar“ (maďarské). Po tomto skutočne zlom rozhodnutí štyroch veľmocí (Nemecko, Francúzsko, Veľká Británia, Taliansko) aj na nátlak Maďarska, jeho regent Miklós Horthy vydal okamžitý rozkaz na obsadenie pripojených bývalých južných častí Slovenska. Je otáznne, ako sa cítili obyvatelia Jasovej, teda aspoň jej väčšina, keď sa dozvedeli, že po dvoch desaťročiach budú súčasťou Maďarska a tak im opäť budú rozkazovať Maďari. Iste jedni boli rozladení a druhí sa tešili. Niet divu. Navyše, keď sa dozvedeli, ako sa zaobchádza s obyvateľstvom slovenskej národnosti. Napríklad do ani nie tak vzdialenej slovenskej obce Mudroňovo, roku 1920 kolonizovanej Slovákmi, vtrhlo asi 150 rozzúrených a ozbrojených nyilašov z Madaru (dnes Modrany). Richtára nútili, aby „tót“ kolonisti okamžite opustili svoje pozemky a domy, lebo inak bude zle. Až na zásah maďarských žandárov sa situácia upokojila a odtiaľ boli donútení (museli je slabý výraz) odísť behom jedného mesiaca. Vzali si to najnutnejšie a potraviny, potom s vozíkom z obce sa väčšina vzdialila na sedem rokov a niektorí sa už sem nevrátili nikdy. Ich pozemky a majetky v pokoji užívali maďarskí „vitézi“, pritom slovenskí kolonisti po roku 1920 pôvodných maďarských osadníkov nevyhnali a s nimi spolunažívali relatívne pokojne. Noví obyvatelia verili, že natrvalo, veď im to bolo dané od Boha, ale od akého, no v tom sa poriadne mýlili. A nebol to ojedinelý prípad. Dokonca v niektorých obciach pričlenených k Maďarsku bolo

okamžite vyhlásené, že osídlenie nech zaraz opustia Židia, Česi a Moravania, ktorí sa sem bez ich povolenia prisťahovali alebo kolonizovali, ale aj Slováci (teda „Tóti“) nepochádzajúci z obce. Mohlo ostať iba pôvodné obyvateľstvo nemaďarského pôvodu. Dokonca aj Maďari lojálni bývalej Československej republike sa denne museli hlásiť na žandárskej stanici kvôli rôznym kontrolám. Tieto správy sa šírili rýchlo a určite vzbudzovali obavy aj medzi Slovákmi nielen v Jasovej.

Za niekoľko dní od Veľkých Loviec postupovali maďarskí vojaci a vytlačali československých vojakov. Táto akcia prebehla až prekvapivo hladko, bez jediného výstrelu. Z Čúzu (dnes Dubník) 7. novembra 1938 do obce prišla skupina vojakov II. vojenského zboru maďarskej armády. Maďarských vojakov obyvatelia vítali na hlavnej ceste, pred cestou k rímskokatolíckemu kostolu bola postavená slávobrána ozdobená kvetmi. Väčšina sem prišla buď z obavy o budúcnosť alebo zo zvedavosti. Samotná slávnosť bola pri rímskokatolíckom kostole. Slávnostný príhovor mal farár János Zalka. Vojakov oduševnene vítali hlavne Drubicsovci, Petőovci, Bastyovánszki, Kaszásovci a ďalší. Vykrikovali heslá „*Tisíc rokov sme spali a konečne sme sa prebrali!*“ či „*Ludia, tešte sa, materská krajina sa k nám vrátila!*“. Tak tomu však bolo nielen v Jasovej. Potom boli vojaci pohostení na fare. V obci sa vojaci neubytovali a pohli sa smerom na Koltu. V rámci týchto osláv susednú obec Koltu na svojom chýrnom bielom koni navštívil aj samotný maďarský regent Miklós Horthy. Totiž vo svojej telesnej strážii mal aj dvoch Koltanov, najprv Máté Mikulu (priezvisko si pomad'arčil na Párkányi) a k nemu neskôr pribudol aj Ferenc Garai, ten si však meno pomad'arčiť nemusel. Zvedaví boli naň zrejme aj niekoľkí Jasovčania, hlavne tí promad'arskí a niektorí, ktorí si v nových časoch nechceli robiť problémy. Rozhodne to, ale nebola každodenná udalosť.

Apropo, ako správne zhodnotiť tieto udalosti. Slovenskí historici pripojenie južných častí Slovenska nazývajú maďarskou okupáciou. Podobne roky 1918–1938 maďarskí historici hodnotia ako českú, dokonca boľševickú (!) okupáciu (viď nižšie). Ani jedno nie je správne. Tieto územia dostali štáty so súhlasom veľmocí a preto nemôže ísť o ich násilné obsadenie (viď Slovník cudzích slov). Tak do nich oba štáty mohli vstúpiť úplne legálne (u vzniku ČSR to bolo trochu inak, šlo iba o niektoré menšie časti novej republiky), začať so zabratím územia a naložiť s ním tak, ako sa to uznalo za vhodné, samozrejme pre víťaza. Či sa to niekomu páči, alebo nie, hoci názory môžu byť rôzne, vlastne aj sú. Dokonca úplne protichodné. Vôbec nezáleží na tom, že toto rozhodnutie bolo pre jedného traumatické a pre druhého výsledkom jeho snaženia. Ani udalosti roku 1956 v Maďarsku a roku 1968 v Československu neboli v pravom slova zmysle okupáciou, avšak tento výraz ich charakterizuje veľmi dobre. V súčasnosti skutočnou okupáciou je už dávnejšie násilné obsadenie palestínskej časti Golanských nížin Izraelom, keď ju odsúdil temer celý svet.

Nastala reforma obsadeného územia a Jasová (správnejšie už ako Jászfalu) sa stala súčasťou Administratívne dočasne spojených žúp Nitra–Prešporok (toto

je jej presný úradný názov). Aj na tunajších obyvateľov musela zle zapôsobiť správa, že v neďalekej obce Čechy sa strelalo. Dvaja vystrašení žandári z Kolty, ozbrojení „flintami“ hádam ešte z čias monarchie, strelali v atmosfére napätej do prasknutia, sprvu výstražne, po zvonení z kostolnej veže akýmsi opitým aj do protestujúcich obyvateľov a stálo to dva nezmyselne vyhasnuté ľudské životy. Bolo to zbytočné a spôsobené hlúposťou obidvoch znesvárených strán, i niektorých zúčastnených silne potúžených alkoholom. Je potrebné poznamenať, že táto udalosť sa stala inak, ako sa to podáva oficiálne (jeden zľahčuje, druhý pridáva niečo navyše aj tak k tragickým udalostiam). Vydávalo sa množstvo propagačných materiálov oslavujúcich „opätovné“ pripojenie časti „Felvidéku“ k Maďarsku, zväčša s veľmi peknou úpravou. Večne nespokojní Maďari však začali verejne prezentovať heslo „*Mindent vissza*“ (Všetko naspäť), ktoré sa zanedlho vlastne stalo ich požiadavkou. Teda snaha o obnovenie pôvodného Uhorska. Slovenská republika bola zárukou, že tieto požiadavky neboli splnené. Ak by však SR nevznikla, jej územie by Hitler rozdelil medzi susedné štáty a to bolo jasne vyhlásené bez pardonu. Čo by sa stalo so Slovákami, to si ani nechceme domyslieť.

Na tunajšiu školu už nastúpili maďarskí učitelia (János Hajóssi, Ferenc Kiss, Károly Holota a Ferenc Gida), úradovalo sa maďarsky, starostom sa stal István Bastyovánszky a je to presné znenie jeho mena na úradných listinách. Obvodným notárom bol János Kiss, ktorý úradoval v Kolte. Slovom úradníctvo sa vymenilo za maďarské. Tunajšie spotrebné družstvo HANZA, sídlo bolo v Galante, roku 1939 sa stalo súčasťou Spotrebného družstva „Hangya“ so sídlom v Budapešti. V obci bol založený spolok „Levente“ (Junák), ten v Maďarsku vznikol na základe článku zákona LIII. z roku 1921 o ochrane vlasti a mal svoje krajinské vedenie. Veľmi prísneho telesného a duševného výcviku sa museli zúčastniť dospievajúci chlapci od 12 rokov, dokonca aj dospelí do 21 rokov. Na druhej strane vo vojnových časoch by to mohlo pomôcť pri ochrane rodiny a majetku, prípadne záchrane života. Predsedom tunajšieho spolku „Levente“, ktorý v týchto časoch bol zameraný viac na branný výcvik mládeže, bol Károly Mihalik.

Na škole sa samozrejme začalo vyučovať v maďarskom jazyku. Iste pre žiakov, ktorí maďarčinu neovládali, sprvu to bol problém. Prednášanej látke mnohé deti jednoducho nemohli rozumieť, preto sa učiteľ hneval. Tak sa deti najprv naučili aspoň „Miatyánk“ (Otčenáš). Detská hlava našťastie je schopná dosť ľahko prijímať aj nové podnety a nakoniec si maďarčinu iste osvojili. Aj keď viacerí určite nie sa úrovni materského jazyka, ale tak, aby to dostatočne stačilo. No a telesné tresty žiakov, ktoré sa dnes tak s obľubou spomínajú v slovenskej literatúre o tomto období, iste neboli za nič. Aj podstatne neskôr v 60. rokoch minulého storočia sme v škole ako žiaci boli dosť často trestaní fyzicky, ale za lajdáctvo, neposlušnosť a chuligánstvo, nie za príslušnosť k akejsi národnosti. To rozhodne nie. Navyše pripomína to problém, ktorý sme mali v Komárne, keď na strednú školu do našej triedy prišli traja Maďari temer

vôbec neovládajúc slovenčinu. Za rok už v jej znalosti dokonca predbehli aj niektorých Slovákov. Podobný problém bol aj na Vysokej škole poľnohospodárskej v Nitre, ale keď sa veľmi chce, dá sa zvládnuť všetko. Veľká väčšina tunajších dospelých pri komunikácii s úradmi však problém s maďarským jazykom rozhodne nemala. Závažným problémom sa stalo, že hlavne z Budapešti na „Felvidék“ sa sťahovali „kiskirályok“ (malí králi) s dutými a prázdnyimi hlavami, boli to zväčša rôzni proletári, ktorí ako ozajstní Maďari z pravého „Anyarszág“ (materská krajina) sa tu rozťahovali a chceli rozhodovať o všetkom. Viacerí z nich boli ozajstnými nositeľmi fašizmu. Zohrávali úlohu akéhosi miestneho diktátora a pred koncom vojny odtiaľ zbabelo ušli. Tunajší Maďari pre nich boli iba „Maszaryk huszárok“ (Masarykovi husári) alebo „Benes kommunisták“ (Benešovi komunisti), ale na nich mali aj podstatne vulgárnejšie výrazy. Zhoršovali už aj tak krehké spoluzitie kedysi rozdeleného obyvateľstva a vyvolávali konflikty. O nich a o tomto celom období roku 1952 básnik László Mécs napísal skvelú báseň „Confíteor“ s veľmi kritickým obsahom.

Postupne nastal hospodársky úpadok, svet sa chystal na nový svetový konflikt. Ten vypukol roku 1940 a mužov z Komárna na front postupne odvážali dlhé vlakové súpravy. Keby sa niekomu vyčítalo, prečo bojoval za maďarskú armádu, odpoveď je iba jedna, ako vojak musel. Buď bojoval proti nepriateľovi s akou takou nádejou, že prežije, v prípade keby odmietol, tak by ho zastrelili vlastní a tu bol bez akejkoľvek šance. Ťažké práce museli vykonávať ženy, bol nedostatok potravín, obuvi, ošatenia, priemyselného tovaru a vôbec všetkého. Začali sa organizovať humánne akcie. Sirotská stolica roku 1940 začala rozdávať podporu, Zelený kríž zas pre deti organizoval mliečnu akciu. Život pospolitého ľudu bol neustále ťažší. Toho roku tu žilo 1628 občanov. Životná úroveň neustále klesala, tak aj kúpyschopnosť obyvateľstva a vynorila sa už úplne iná túžba vo forme hesla maďarských obyvateľov pripojeného územia: „*Minden drága, vissza a Prága*“ (Všetko je drahé, naspäť Praha). Maďari, ale nielen oni, vo svojich prácach o II. svetovej vojne na toto permanentne zabúdajú. Keď Nemecko napadlo Sovietsky zväz, bolo potrebné posilniť front. Vlakové súpravy z Komárna odvážali veľké množstvo vojakov na ohyb Donu. Do armády boli povolávaní ďalší muži, neskôr aj starší chlapci. Domov z ohybu Donu príbuzní dostávali strašné správy o svojich padlých. Pre obyvateľstvo krajiny to bolo obdobie plné utrpenia. Situácia sa stala kritickou, prakticky bol celkový nedostatok všetkého. Darmo, vojna nijakému rozvoju nepraje. Ktovie, ako sa cítili obyvatelia Jasovej, keď sa dozvedeli, aká je životná úroveň na Slovensku a na front obyvatelia temer nerukujú. Domyslieť si to však vieme.

Bol vydaný židovský zákon schválený maďarským parlamentom, na základe ktorého aj tunajší Židia stratili štátnu príslušnosť a tým aj občianske práva, svoje majetky, navyše nesmeli opustiť obec, kde boli evidovaní a denne sa museli hlásiť na žandárskej stanici (v jednom dokumente je dokonca napísané, že trikrát), ale na rozdiel od Slovenského štátu odvečenie do

koncentračných táborov im zatiaľ fakticky nehrozilo, teda bezprostredná smrť. Apropos tu musíme spomenúť jedno z najväčších zavádzaní maďarských historikov na Slovensku. Podľa nich ako jediný proti židovskému zákonu v slovenskom parlamente hlasoval gróf János Esterházy. Nie je to pravda. V ten deň za neho v ňom sedel jeho tajomník gróf Péter Révay. Potrebné je iba si prezrieť prezenčnú listinu, ale to sa asi niekomu nechce, či lepšie nehodí. Navyše Esterházy bol predsedom riadiacej komisie podniku „všeobecného blaha“ v Oroske (dnes Pohronský Ruskov), čiže ako poslanec na Slovensku pôsobil vo vysokej funkcii aj na území Maďarska. Zvlášťne. Židovská náboženská obec v Kolte však fungovala naďalej. Iba na rozlíšenie Židia museli nosiť šesťcípú Dávidovu hviezdu s nápisom „Jude“. V tom čase do Maďarska za záchranou utiekalo veľa Židov aj zo Slovenska. Niektoré majetky v prenájme viacerých židovských rodín za krátku dobu prešli do rúk buď pôvodného vlastníka alebo nežidovského árendátora. Boli však aj takí, ktorí tieto neľudské časy zneužívali a rabovali židovské majetky. Najaktívnejší bol Imre Vörös, v tom čase ešte vedený ako obyvateľ Kolty, po roku 1945 čelný predstaviteľ KSČ v Jasovej (o tom nižšie). Maďarsko roku 1942 zas vyčíslilo pohľadávky obce voči Československému štátu, ako odvetu za vyčíslené škody počas vpádu maďarskej Červenej boľševickej armády už voči zaniknutému štátnemu útvaru. Vôbec nie je jasné, kto mal splniť ich nereálne finančné požiadavky (žeby Slováci?). Počas celého vojnového konfliktu každý rok boli organizované rôzne akcie na podporu chudobných, vojnových invalidov, pozostalým obetí vojny a pod. (mliečna, ošacovacia, vianočná a pod.).

Nemecko si, ale v Sovietskom zväze vylámalo zuby, začalo sa to pri Stalingrade, jeho vojaci utekali a hŕfne zomierali v hrozných podmienkach ruskej zimy. Hitler zúril, že regent Miklós Horthy nevyriešil židovskú otázku tak, ako si to prial, požadoval od neho jej ráznejší postup. Keď sa však nič prevratné neudialo, tak Nemcami bolo zostrelené lietadlo s regentovým synom Istvánom Horthym, na ktorého následky zahynul, ale nepomohlo ani to. Tak regent Miklós Horthy v októbri 1944 odstúpil z čela štátu, lebo už dávnejšie videl nezmyselnosť ďalšieho boja a chcel z vojny vystúpiť. Krajinu už predtým obsadili Nemci, ktorí pomohli Strane hákových šípov (Nyilaskeresztes Párt) nastúpiť do čela Maďarska, založenej už roku 1930 a začal sa skutočný pohon na Židov. Spolu chceli dotiahnuť svoje krvavé plány, ktoré sa im v Maďarsku doteraz naplniť nepodarilo. V Jasovej Nemci bývali hádam v každom dome, ich počet závisel od veľkosti domu a počtu členov rodiny. Na nemeckých vojakov Jasovčania spomínali v podstate v dobrom, ale nielen tu. Kvôli objektivite je potrebné spomenúť aj toto. Obslúžili sa sami, dbali na hygienu, u ubytovateľov na nestravovali (v niektorých obciach však áno, no výnimočne), totiž mali niekoľko poľných vojenských kuchýň. Dokedy ich niekto nevyprovokoval, boli slušní a nekonfliktní. Dokonca domácim aj pomáhali pri prácach okolo domu a hospodárstva. Ak vyviedli niečo zlého, od veliteľa mohol nasledovať aj trest

smrti. Keď ich však niekto vyprovokoval, boli veľmi krutí a nekompromisní, v Jasovej našťastie taký prípad nenastal.

Inak bolo to nevýslovne krutých osem mesiacov a porovnávať ich možno iba s terorom jakobínov vo Francúzskej občianskej revolúcii v rokoch 1793–1794. O tomto krátkom období hrôzy maďarskí historici dodnes v podstate taktne mlčia. Pôsobenie nyilašov však sa aj veľmi zľahčuje, vina sa úplne hádže na Nemcov a tak táto historická trauma dodnes nie je spracovaná podrobnejšie, či reálnejšie, prípadne na zodpovedajúcej úrovni. Predsedom tunajšej organizácie strany bol János Kliszki, ale podľa všetkého táto malá skupina mladíkov aktívna nebola a temer nik sa na nich nepamätá. Totiž niektorí mladí ľudia do strany vstupovali kvôli tomu, aby neboli odvedení na front. Potom sa vyhovárali a skrývali tak, aby neboli lapení. Oveľa horšia bola organizácia Strany hákových šípov v Kolte, ktorej predsedom sa stal bezvýznamný obyvateľ István Jatel, ktorý sa chopil príležitosti. Týmto spôsobom ukazoval svoju dôležitosť a so svojou bandou v okolí budil hrôzu, na týchto nyilašov okolití obyvatelia osobne sa donedávna dobre pamätali a dodnes sa na nich nezabudlo, tak je tomu na celom južnom Slovensku. Začal sa pohon na Židov, cigánov, komunistov, oponentov ich vládnej politiky, ľudí iného sexuálneho zamerania a aj takých, ktorí odmietli splniť ich rozkazy (napr. komárňanský župan Nándor Nagy, či starosta spojeného mesta Komárom Gáspár Alapy). Čiže tento krutý systém už požíral sám seba. Z obdobia teroru nyilašov sa zachovalo všeobecne málo dokumentov, súdruhovia vedeli, prečo je ich potrebné odstrániť z archívov. Pritom vraj sa niekde zachoval kompletný súpis nyilašov (zrejme vo Vojenskom historickom ústave v Budapešti) tak, ako gardistov na Slovensku, ale zrejme z obavy o svoje pozície ho niektorí mocní dodnes nedovoľujú zverejniť. Mnohí čitatelia by boli iste prekvapení, až zhrození, kto každý bol medzi týmito „dobrákmi“. Tak som bol informovaný, dúfam, že pravdivo.

Tunajší obyvatelia židovskej národnosti roku 1944 boli nyilašmi za pomoci Nemcov odvečení do koncentračných táborov. Podľa niektorých tzv. maďarských historikov, za to všetko boli zodpovední iba Nemci, oni nič, teda boli neškodní „baránkovia“. Filmové šoty z tohto obdobia však svedčia o niečom úplne inom. Členov tunajších židovských rodín Weiszovcov (Piri Weisz, Reizl Weisz), Kleinovcov, Neuhausovcov (Leopold Neuhaus, Pepi Neuhaus, Henoch Neuhaus, Salamon Neuhaus, Vilhelm Neuhaus, Sándor Neuhaus), Kohnovcov a Kramerovcov sprvu odviekli do zberného tábora v židovskom dvore v Kolte a potom do koncentračných táborov, ktorí sa už odtiaľ nevrátili. Mená niektorých odvečených sú zaznamenané súpise Yad Vashem (Pamäť slova) v Jeruzaleme, ale ten nie je celkom presný, lebo sú v ňom mená aj nežidovských obetí. Podľa štatistiky z roku 1944 tunajšími najväčšími vlastníkami pôdy boli Ödön Weisz (483 katastrálnych jutár /ďalej k. j./), Ödön Hönig (správca József Hönig, 189 k. j.), Dr. Róbert Jorisch (nájomca János Linhart, 297 k. j.), Vendel Borbély s deťmi (160 k. j.), rímskokatolícka cirkev (farár János Zalka, 60 k. j.), Mária Andrassy (bytom Esztergom, nájomcovia

Ferenc Simon, István Kaplóczki a Imre Garai, 120 k. j.). Weisz a Hönig boli Židia bývajúci v Čúzi (dnes Dubník), ktorých majetok bol vyvlastnený už dávnejšie. V knihe z roku 1944 buď ide o uverejnenie údajov spred štyroch rokov, ale nezdá sa to pravdepodobné, alebo o vytváranie priaznivého obrazu Maďarska v zahraničí. Obec bola známa rozšírenejším pestovaním pšenice, raže, jačmeňa, ovsa, sóje, hrachu, cukrovej repy, ľanu, slnečnice, repky, vysokých krmovín a výrobou mlieka. Vojnové časy pospolitému ľudu všeobecne neprajú, preto tu bola značná nezamestnanosť, tak aj tunajšie obyvateľstvo trpelo značnou chudobou.

Front v susednej Kolte stál od jesene 1944, keď Červená armáda prešla cez Hron a postupne obsadzovala toto územie. Tieto udalosti sa týkali vlastne širšieho okolia Jasovej. Most v Kolte bol vyhodенý do vzduchu a tým sa malo zabrániť nepriateľovi v napredovaní. Sovietski vojaci však v obci Čechy vykopali a odniesli drevené stĺpy, z ktorých potom v Kolte postavili provizórny most. V okolí sa odohrali dosť kruté boje. Niektoré jednotky sovietskej armády v decembri 1944 cez Koltu dorazili až k Novým Zámkom, aby neskôr zaujali pozície pri rieke Hron. Vojenská nemocnica bola zriadená v Kolte, štáb maršala Rodiona Malinovského bol ubytovaný v tej istej obci. Obec 6. januára 1945 postihli nálety spojeneckých lietadiel, pravdepodobne sovietskych, pretože pamätníci si spomínajú, ako na lietadlá strieľali tu nachádzajúci sa nemeckí vojaci. Väčšie škody v Jasovej však nespôsobili, jedna bomba padla na dom po pravej strane kostola a úplne zničila jeho zadnú časť. Tlaková vlna z výbuchu vyrazila aj sklo okien na danej strane kostola. Dôkazy ničenia sú vidno dodnes, ale v rámci vojnového besnenia boli úplne bezvýznamné.

II. svetová vojna sa v obci skončila 27. marca 1945, keď sem vpochodovali vojaci II. ukrajinského frontu, ktorí sem prišli od Koly. Na stene budovy Miestneho národného výboru, dnes Obecný úrad, bola 27. marca 1970 osadená pamätná tabuľa na počesť 25. výročia skončenia II. svetovej vojny v Jasovej. K ľuďom sa dostali informácie o blížiacom sa fronte, preto sa poschovávali do pivníc. Tak sa zhromaždili obyvatelia z viacerých domov a ukrývali sa v pivnici jedného zo susedov. Dodnes sa zachovali aj zvyšky domu, na ktorý spadla bomba a v jeho rozsiahlej pivnici sa skrývali obyvatelia pri prechode frontu. Medzi obyvateľmi sa šírili správy o násilnom správaní sa sovietskych vojakov. V mnohých obciach tomu tak aj bolo, šlo o rabovanie, pretože čo sa im páčilo, na to povedali „eto majo!“ a už to vzali, podobne aj znásilňovali, veď dodnes na Slovenskú žijú potomkovia týchto vojakov a pod. Šlo hlavne o predsunuté voje Červenej armády, ktoré tvorili jej najprimitívnejší vojaci. A že ich bolo akurát dosť. Boli veľmi špinaví a otrhaní. V Jasovej našťastie bol pokoj, tu hlavne hľadali ukrývajúcich sa nemeckých vojakov, tí v obci, ale už neboli. Miestne víno im veľmi chutilo, ako hocijaký alkohol temer u všetkých vojakov (nielen ruských) a pili ho vo veľkých množstvách. Páčili sa aj čižmy miestnych gazdov. Určite aj dievčatá a ženy. V obci boli svojimi krajanmi zastrelení dvaja sovietski

vojaci, ktorí dezertovali pred frontom, keď ich tu nadšene vítali, ale smutno doplatili nato.

Nemci kvôli ústupu chceli vyhodit' už aj tak dosť poškodený most vedúci z hlavnej cesty na námestie, preto ho podmínovovali. Keď si to jeden z ich vojakov nedal vyhovoriť, jednoducho bol zastrelený akýmsi tunajším obyvateľom, ale jeho meno nie je našťastie známe. Poškodené boli mosty aj na oboch koncoch parku. Po ústupe nemeckej armády okrem zbraní a munície v obci zostalo aj pár nemeckých tankov, tie boli na veľmi mnohých miestach južného Slovenska i niekoľko mŕtvych vojakov. Mŕtvi nemeckí vojaci boli pochovaní na miestnom cintoríne, približne v miestach, kde sa dnes nachádza chodník oddeľujúci centrálnu časť cintorína od detských hrobov. Po niekoľkých rokoch po vojne však ich pozostatky boli odvezené do domoviny. Jednému z mŕtvych nemeckých vojakov akýsi „krkavec“ vyzliekol uniformu a vyzul topánky. Aj to je rys vojnových udalostí, navyše aj chudoby. Potom sovietske vojsko postupovalo na Nové Zámky. V obci ostalo niekoľko ruských vojakov, aj tí po dvoch týždňoch obec opustili smerom na Semerovo, Dubník a Pribetu. 30. marca 1945 bolo nariadené vyľudniť celú obec Udvard, pretože maršal Rodion Malinovskij si tam zriadil prechodný hlavný štáb. Vojna sa v obci definitívne skončila 31. marca 1945, keď mohutnou ofenzívou II. ukrajinský front pod velením spomenutého maršala ešte 30. marca odtiaľ vytlačil vojakov Wehrmachtu a hnal ich ďalej smerom na Nemecko. Obyvatelia sa až od 16. apríla 1945 postupne vracali do obce Udvard.

Vojnový konflikt si vyžiadal krutú daň, životy 56 Jasovčanov, ktorí padli na jej bojiskách ako maďarskí vojaci (*Ján Baráth* /4. apríl 1917–9. január 1943/, *Ján Bednár* /3. september 1914–9. september 1938/, *Štefan Bednár* /19. august 1911–27. marec 1945/, *Vojtech Bednárík* /10. január 1920–20. október 1944, honvéd, zomrel pri Kiskunmajsi po zásahu do hlavy, 201. samostatný peší prápor cyklistickej čaty/, *Juraj Bellan* /12. apríl 1918–3. máj 1945/, *Pavel Bellan* /15. jún 1921–12. september 1943/, *Štefan Bellan* /21. september 1908–15. august 1944/, *Štefan Čerňanský* /3. marec 1922–4. december 1944/, *Jozef Čutora* /24. január 1911–4. apríl 1944/, *Ján Daráz* /v maďarskej armáde bojoval pod priezviskom Daráz, 25. december 1914–8. október 1944, honvéd, po zranení zomrel v Szászrégu, pochovaný je v Bátosi v spoločnom hrobe, prápor 14/III./, *Ludovít Fraštacký* /26. júl 1909–3. február 1943/, *Imrich Garai* /24. apríl 1906–2. február 1943/, *Ludovít Garai* /29. júl 1911–30. január 1944/, *Juraj Gerschner* /1. september 1917–10. septembra 1944/, *Štefan Gerschner* /2. január 1926–14. apríl 1945/, *Štefan Hlavatý* /25. marec 1904–24. marec 1945/, *Jozef Hlina* /17. október 1919–12. február 1944/, *Karol Ivanič* /v maďarskej armáde bojoval pod priezviskom Ivanics, 17. august 1921–20. november 1944, honvéd, roztrhaný v Lajosmizse, kde je aj pochovaný, 6. peší pluk/, *Vendelín Kasáš* /v maďarskej armáde bojoval pod priezviskom Kaszás, 1. marec 1917–5. február 1943/, *Gregor Kečkés* /28. marec 1917–2. február 1943/, *Peter Kliský* /23. august 1920–10. marec 1943/, *Ján Kothaj* /3. jún 1913–15. august 1943/,

Vojtech Kothaj /22. apríl 1922–6. február 1945/, *Ján Lang* /9. október 1918–13. november 1944/, *Jozef Lang* /10. marec 1921–12. október 1944/, *Vojtech Lojko* /24. december 1919–15. február 1943/, *Ludovít Mandík* /5. marec 1915–11. marec 1942/, *Štefan Mandík* /2. máj 1910–26. júl 1944/, *Ludovít Martišek* /30. júl 1902–4. september 1942/, *Pavol Martišek* /22. december 1912–10. január 1943/, *Štefan Martišek* /1. jún 1914–9. november 1944/, *Alexander Máúš* /14. november 1921–15. október 1944/, *Štefan Mazáň* /3. august 1911–26. júl 1939/, *Ján Miko* /16. november 1914–27. január 1943/, *Michal Oravec* /30. august 1912–10. marec 1945/, *Štefan Oravec* /26. máj 1913–19. február 1943/, *Jozef Polák* /11. marec 1914–12. marec 1942/, *Ján Porubčan* /27. december 1918–3. február 1943/, *Michal Ráčzko* /27. september 1873–27. marec 1945/, *Michal Remeň* /12. marec 1921–16. september 1944/, *Ján Samuhel* /v maďarskej armáde bojoval pod priezviskom Sámuel, 18. júl 1912–19. január 1942/, *Martin Samuhel* /v maďarskej armáde bojoval pod priezviskom Sámuel, 3. máj 1915–15. marec 1942/, *Vojtech Samuhel* /v maďarskej armáde bojoval pod priezviskom Sámuel, 25. november 1921–2. november 1942, zomrel po zranení v Tarde, kde aj pochovaný/, *Pavol Sebestyén* /12. január 1915–12. január 1942/, *Imrich Sellár* /v maďarskej armáde bojoval pod priezviskom Szellár, 14. júl 1921–9. október 1944, honvéd, zomrel v Kőrösmező po výbuchu granátu, kde ho pochovali, potom pozostatky boli prenesené do Kevele, 34. honvédske prápor/, *Ernest Schwarcz* /12. január 1907–10. január 1944/, *Ján Sulčan* /v maďarskej armáde bojoval pod priezviskom Szulcsányi, 9. jún 1909–16. január 1943/, *Štefan Sulčan* /v maďarskej armáde bojoval pod priezviskom Szulcsányi, 5. december 1914–28. jún 1942, honvéd, v Kulikovke ho zabil výbuch granátu, tu je aj pochovaný, 22. peší pluk/, *Imrich Sýkora* /16. august 1920–1. máj 1945/, *Jozef Sýkora* /1. máj 1913–4. február 1943/, *Jozef Šógor* /2. jún 1922–9. október 1944, honvéd, zomrel v Szegede na črevný katar, kde je aj pochovaný v cintoríne jeho intravilánu, poľné vojenské väzenie/, *Michal Turza* /15. september 1908–2. marec 1942/, *Ján Valent* /1. marec 1905–31. január 1945/, *Ernest Weisz* /28. jún 1923–5. marec 1945, všeobecno-prospešné práce – totálne nasadenie, zomrel v Sopronbánfalve na úplné vyčerpanie, kde je aj pochovaný, poľný pracovný pluk/, *Michal Žáčik* /15. december 1913–1. február 1943/, *Pavol Žáčik* /3. november 1920–25. január 1945/). Toto sú strašné riadky o nezmyselne vyhasnutých mladých životoch.

Tu pred koncom tejto kapitoly si neodpustíme jednu poznámku. Z tohto obdobia nás najviac zaujímajú tri hlavy štátov, protektorátu Böhmen und Mähren Dr. Emil Hácha, Maďarska Miklós Horthy a Slovenska Dr. Jozef Tiso. Kým s prvom prípade sa našlo milión výhovoriek, prečo nebol až taký, aký bol a teda v podstate sa nič také (ale aké) nestalo, dokonca ho nazývajú prezident-zjednotiteľ, druhý prezieravo utiekol do fašistického Portugalska, kde bol predsedom vlády A. Salazar, tam šťastne dožil a po desaťročiach mu bol v Maďarsku vystrojený okázalý slávnostný pohreb, tak ten posledný sa dodnes škvarí v tom najhlbšom pekle, hoci osobne trikrát zastavil deportáciu Židov.

Vyčíta sa mu, že na námestí v Banskej Bystrici vyznamenal skupinu nemeckých vojakov, ktorí potlačili SNP. Mal ich tam dať hádam postrieľať, alebo čo. Následky takého počínania, či odplatu Nemcov si nechceme ani len domyslieť. Pritom v pôsobení týchto pánov nevidím až taký rozdiel, navyše všetci verejne hlásali svoj odpor voči komunizmu. Niet divu, že v súčasnosti sú Slováci hádam najhnusnejšími vojnovými zločincami a antisemitami. Keby však nebolo čudného a sfušovaného SNP, ktorý je už vyše sedemdesiat rokov podávaný hlavne v klamstvách, keď staré kroniky svedčia o čomsi úplne inom, tak neviem-neviem. Takýto obraz si v zahraničí vytvárame sami a to bez výnimky aj s tými z južného Slovenska, teda kolektívna vina? Chýba nám aspoň trochu národnej hrdosti. Navyše, keď národná hrdosť či vlastenectvo, ale ide o to pravé, nie určované EÚ, či kýmsi iným, sa zamieňa za fašizmus (v lepšom prípade za chrapúnstvo). Bohužiaľ.

Nakoniec jeden veľavravný príklad. Na budove židovskej budovy „Menház“ (Útulňa) bola bronzová pamätná tabuľa 1929 odvečeným Židom z mesta Komárno v rokoch 1944–1945 (ešte pôvodná, neskôr ukradnutá) bez udania, kto túto tragédiu spôsobil, údaj chýba aj na novej tabuli. Pred ňou stál párik turistov (asi manželia) oblečení v „elegantných“ teplákoch. Takže, okamžite som vedel, odkiaľ sem prišli. Čítali, podumali a úprimne pobúrení maďarsky nahlas vyslovili „azok a tót disznók“ (tie svine slovenské). Upozornil som ich, že ak si dobre pamätám, tak v rokoch 1938–1945 Komárno (presnejšie zjednotené mesto Komárom na oboch brehoch Dunaja) predsa bolo súčasťou Maďarska, tak čo tu nadávajú na Slovákov, nech sa naučia vlastnú históriu. Prekvapene sa na mňa pozreli, vyslovili pár sprostých slov (vlastne bolo ich dosť) a urazení sa veľmi rýchlo vzdialili. Zrejme som ich nepresvedčil, že tragédiu Židov v Komárne nespôsobili „Tóti“ a asi tomu veria dodnes. Tak, ako mnohí ďalší.

PANOPTIKUM Z ROKU 1940

V tomto období vychádzali iredentistické knihy aj s masívnou podporou obyvateľov „Felvidéku“. V knihe Gyulu Szeghalmyho „Felvidék“ z roku 1940 v súpise osôb sú takí sponzori aj Jasovčania a na slovenskú dedinu je ich tak akurát dosť. Zrejme ich bolo, ale viac.

Antal Androsch, majiteľ v Jasovej, narodil sa roku 1912 vo Veľkom Cetíne, samostatné hospodárenie začal na 1,5 jutre, ktoré rozšíril svojou usilovnou prácou.

János Apoller, majiteľ v Jasovej, narodil sa roku 1863 v Pribete. Samostatné hospodárenie roku 1905 začal na päťdesiatich jutrách, odvtedy ho rozšíril. Bol obecným prednostom, kostolníkom, poslancom obecného zastupiteľstva a členom Maďarskej národnej strany (ďalej MNS). Za okupácie (rozumej českej) si zachoval maďarskú vernosť. Prvá manželka Julianna Habári zomrela roku 1914, druhou sa stala Rozália Dékány. Deti: Julianna (vydatá za Istvána Szamucha) a Ilona (vydatá za Dénesa Liptáka).

Imre Bastyovánszky starší, majiteľ v Jasovej, tu sa narodil roku 1887. Samostatným gazdom roku 1920 sa stal na 20 jutrách, odvtedy svoj majetok rozšíril dvojnásobne. Zúčastnil sa svetovej vojny (rozumej prvej), bojoval na ruskom fronte a 68 dní trpel vo vojenskom zajatí. Po úteku sa vrátil domov. Obecný poslanec, bol členom školskej stolice, 19 rokov je predsedom MNS. Manželka Ilona Kothaj, deti: Borbála, László, Ferenc, Mária, Julianna, Izabella a Ilonka.

Imre Bastyovánszky mladší, majiteľ v Jasovej, tu sa narodil roku 1896. Zúčastnil sa svetovej vojny, bojoval na talianskom a ruskom fronte, raz bol zranený a 19 mesiacov trpel v ruskom vojenskom zajatí. Samostatným gazdom roku 1928 bol na 6 jutrách, dnes hospodári na 11,5 jutrách. Bol pokladníkom Spotrebného družstva. Počas okupácie preukazoval svoje maďarské vlastníctvo. Manželka Julianna Levák, deti: Mária, Pál, István, Julianna a Imre.

István Bastyovánszky, majiteľ v Jasovej, tu sa narodil roku 1878. Samostatné hospodárenie roku 1905 začal na 64 jutrách, dnešný majetok má rozlohu 90 jutár. Roku 1914 narukoval, bojoval na ruskom fronte a roku 1917 bol prepustený. Dlhší čas bol cirkevným kurátorom, členom školskej stolice a obecným poslancom. V súčasnosti je zástupcom starostu obce. Je zakladajúcim členom MNS. Manželka Mária Martisek, deti: Irma, Berta, István, Mária, Vendel, József, Erzsébet a Ilonka.

János Bastyovánszky, majiteľ v Jasovej, tu sa narodil roku 1882. Samostatné hospodárenie roku 1912 začal na 20 jutrách, dnešný majetok má rozlohu 50 jutár. Celú vojnu bojoval na ruskom, talianskom a rumunskom fronte. Dvakrát bol zranený. Bol vyznamenaný malou striebornou medailou za hrdinstvo a dvakrát tou istou, ale z bronzu, aj vojenským krížom s hviezdou. Bol obecným prednostom, obecným poslancom a členom školskej stolice. Je členom MNS. Manželka Mária Mihács, deti: Rozália (vydatá za Istvána Pisztačsa), Magdolna (vydatá na Károlya Kaszása), János, Vendel (manželka Mária Kaszás) a József.

Sándor Drubics, majiteľ v Jasovej, tu sa narodil roku 1889. Samostatné hospodárenie roku 1913 začal na 5 jutrách, dnešný majetok má rozlohu 13 jutár. Počas svetovej vojny na fronte slúžil 38 mesiacov, dvakrát bol zranený a bol prepustený ako desiatnik. Bol vyznamenaný malou striebornou medailou za hrdinstvo a tou istou, ale z bronzu, aj vojenským krížom s hviezdou. Od roku 1920 je obecným poslancom. Po opätovnom pripojení Felvidéku sa stal členom Národnej rady. Počas okupácie kvôli maďarskej propagande bol postavený pred český súd. Manželka Erzsébet Nagy, deti: László, Attila, Sándor a Zsuzsanna.

József Kaszás starší, majiteľ v Jasovej, narodil sa roku 1889 v Kolte. Samostatné hospodárenie roku 1888 začal na 16 jutrách, dnešný majetok má rozlohu 26 jutár. Bol obecným poslancom a členom školskej stolice. Člen MNS. Prvá manželka Julianna Zsácsik zomrela roku 1904, druhou sa stala Mária

Bujdák a zomrela roku 1936, deti: Imre (manželka Julianna Kóthai), Julianna (vydatá za Jánosa Leváka) a József.

József Kaszás mladší, hospodáriaci v Jasovej, tu sa narodil roku 1897. Obecný poslanec. Člen MNS. Manželka Juliana Kaszás, deti: József, Sarolta, József, László, Imre, Anna a Mária.

Mihály Kaszás, majiteľ v Jasovej, tu sa narodil roku 1871. Samostatné hospodárenie roku 1914 začal na 25 jutrách, dnešný majetok má rozlohu 62 uhorských jutár. Bol obecným pokladníkom, 29 rokov obecným prednostom, 12 rokov členom školskej stolice a členom MNS od jej založenia. Manželka Katalin Kothaj zomrela roku 1936, deti: Károly (manželka Magdolna Bastovánszky), Imre (manželka Mária Borbély), Julianna (vydatá za Józsefa Kaszása), József (manželka Magdolna Levák), Mária (vydatá za Vendela Bastovánszkyho), Mihály a Vendel.

Pál Kaszás, majiteľ v Jasovej, tu sa narodil roku 1884. Samostatné hospodárenie roku 1914 začal na 34 jutrách, dnešný majetok má rozlohu 40 uhorských jutár. Celú vojnu bojoval na srbskom a ruskom fronte. Dvakrát bol zranený. Bol vyznamenaný vojenským krížom s hviezdou. Bol prisáznym, členom rímskokatolíckej cirkevnej rady a MNS. Manželka Julianna Mihács, deti: Rozália, János, Katalin, Pál, István, Ferenc, Gyula a Erzsébet.

János Kliszki starší, majiteľ v Jasovej, tu sa narodil roku 1873. Samostatné hospodárenie roku 1914 začal na 5,5 jutrách, dnešný majetok má rozlohu 14 uhorských jutár. Zúčastnil sa svetovej vojny a v hodnosti desiatnika bojoval na ruskom a rumunskom fronte. Raz bol zranený. Udelili mu vojenský kríž s hviezdou. Členom MNS je od jej založenia. Manželka Magdolna Lubuski, deti: Mária, Ilona, István a József. Otec Jánosa Kliszkiho, zosnulý János Kliszki sa zúčastnil národnooslobodzovacích bojov 1848/49.

István Mihalik, bývalý majiteľ v Jasovej, tu sa narodil roku 1872. Bol samostatný gazda, ktorý bol účastný vo vedení obce. V svetovej vojne bojoval na ruskom, rumunskom a talianskom fronte. Zomrel roku 1929 na chorobu, ktorú získal na bojisku.

Károly Mihalik, majiteľ v Jasovej, narodil sa roku 1904 v Čake. Samostatné hospodárenie roku 1935 začal na 5 jutrách, dnešný majetok má rozlohu 8 katastrálnych jutár. Od roku 1932 je obecným poslancom a členom MNS. Roku 1939 sa zúčastnil vojenského výcviku. Je predsedom Gazdovskej spoločnosti, účtovníkom Spotrebného družstva, predsedom Dobrovoľného hasičského zboru a spolupredsedom spolku Levente. Manželka Erzsébet Kaszás, deti: István, Erzsébet a Károly.

István Polák starší, majiteľ v Jasovej, tu sa narodil roku 1864. Samostatné hospodárenie roku 1915 začal na 3 jutrách, dnešný majetok má rozlohu 14 katastrálnych jutár. Člen MNS. Manželka Katalin Kocsi, syn Lajos. Syn Péter roku 1918 padol hrdinskou smrťou na talianskom fronte.

Kálmán Sulák, majiteľ v Jasovej, narodil sa roku 1880 v obci Čechy. Samostatné hospodárenie roku 1910 začal na 21 jutrách, odvtedy svoj dnešný

majetok rozšíril. Zúčastnil sa svetovej vojny, bojoval na talianskom a ruskom fronte, dva roky trpel v talianskom vojenskom zajatí. Manželka Julianna Serák, deti Mária, Vince, János, István, Kálmán a Rozália.

(Poznámka: Tieto riadky nepíšeme preto, aby sme medzi obyvateľmi Jasovej vytvárali napätie a nezhody. Kniha, z ktorej doslovne prekladám a mená prepisujem v pôvodnej podobe, sa dodnes nachádza v nejednom exempláre aj na Slovensku, v Maďarsku je však verejne dostupná, aj keď nie ľahko. Tie životopisy všeličo objasňujú a dopĺňajú celkový obraz o obci v rokoch 1938–1945. Navyše, keď jednotlivé stručné životopisy písali sami podporovatelia knihy /tak viem/ a preto sa stávajú veľmi hodnovernými údajmi. Vedúci činitelia obce sa prikláňali k Maďarom, to bol jav doby. Napriek tomu v Jasovej po roku 1945 nik nebol odsúdený, potrestaný či vyhostený z ČSR. Myslím, že komentovať to nebudeme. Hovoriť, ale o čisto slovenskej obci po roku 1918 sa nezakladá na pravde. Podobne vyhlasovať akúkoľvek dedinu na tomto území za čisto maďarskú, v tomto prípade samozrejme nemyslíme na Jasovú.)

Obyvatelia žijúci v tomto multilingvistickom území sa prispôbujú ľahšie a tak sa vyskytuje aj mnoho kolaborantov. Tomu je tak dodnes. Keď medzi desať Slovákov príde Maďar, samozrejme okamžite sa začne hovoriť maďarsky. Opačne to však nefunguje vôbec. Podobné je, keď Slovak príde do Prahy na hlavnú stanicu, tak okamžite „říká o apríli“. Pripomína to súčasnú situáciu, iba v oveľa širších súvislostiach. Prispôbovanie je cesta do pekla, kvôli moslimom či mohamedánom sa zatiaľ občas vzdávame konzumácie bravčoviny a bravčovej masti, aj svojich zvykov kedysi spojené s náboženskými sviatkami. Vrcholom bol návrh EÚ, aby sme Vianoce neslávili až tak okázalo a príliš sa nehrali vianočné piesne a koledy, lebo to migrantov znervózňuje. Pritom, keď navštívime ich krajinu, na nič sa nepýtajú a musíme sa správať tak, ako je to zaužívané /teda podľa ich zvyklostí/ a nikoho vôbec nezaujímá, či to nás znervózňuje alebo nie. Islamizujeme, allah akbár. V Jasovej, ale skôr šlo o prispôbovaní sa tunajšieho obyvateľstva na čím pokojnejšie prežitie /viď nižšie./)

OPĚŤ V OBNOVENOM ČESKOSLOVENSKU (OD ROKU 1945)

Od mája 1945 sa Jasová znovu stala súčasťou Československa, vojnové škody sa na jej stave podpísali iba málo. Do obnovenej republiky z luxusného pohodlia londýnskej emigrácie so svojimi päťolizáčmi prihrmel E. Beneš, síce zvaný prezident-budovateľ, ale viac by pasovalo prezident-pomstiteľ. Cestami po obnovenej republike a svojim žoviálnym vystupovaním sa viac snažil o vytváranie vlastného pozitívneho imidžu, ako o riešenie veľkých problémov v krajine. Už za emigrácie svojím štváním priniesol pre Čechov len veľa utrpenia (napr. vyhladenie obcí Lidice, Ležáky a pod.), keď atentát na Reinhardta Heydricha vlastne nevyriešil nič, iba do nepričetnosti rozzúrnil Nemcov a na čelo protektorátu nastúpil ešte horší a pomstychtivejší „kníhkupec“ Karl Herman Frank. Navyše Beneš už pred II. svetovou vojnou neskrývane obdivoval Stalina, ktorý napriek varovaniu s ním v Moskve rokoval pred koncom II. svetovej vojny a aj takým spôsobom sa snažil vyriešiť problémy v Československu. Inšpirovaný spomenutým „báťuškom“ chcel zatočiť odsunutím s Nemcami, Maďarmi a Slovákami, nastal čas odplaty. Preto podpísal retribučný zákon na potrestanie všetkých zradcov republiky. To, že sa počítalo aj so Slovákami, o tom sa taktne mlčí, veď tak sa so súkmeňovcami nezaobchádza. Možno sa niekto

opýta, prečo Slováci, keď sú bratmi Čechov, ako to už oddávna s obľubou roztrubovali z Prahy. V prvom rade Beneš pred vypuknutím II. svetovej vojny veril, že Čechov budeme vo všetkom nasledovať ako stádo baranov, avšak nestalo sa tak. Dr. Jozef Tiso sprvu bol jeho prívržencom, ale prehliadol ním praktikovanú nekorektnú politiku a tak sa od neho odvrátil. Už Andrej Hlinka dávnejšie upozorňoval na protislovenské snahy Prahy a preto ho prenasledovali. Fašistom však nemohol byť, zomrel roku 1938. Jeho meno, ale bolo neskôr zneužitú. Najväčším hriechom Slovákov však bolo, že sedem rokov vlastnou usilovnou prácou sa odvážili mať lepšie ako Česi, keď konečne si mohli kúpiť traktory a poľnohospodárske zariadenie (tie videli u legionárov), boli pomerne dobre zásobené obchody, bol aj dostatok práce a pod. Slovákov sa však zastal Stalin a ako so Slovanmi zakázal pomstiť sa im. Po čase sa avšak ocitli v podruží Čechov a museli mlčať, ako tí, ktorí po vojne boli medzi porazenými „fašistami“ a Česi zas v rade „hrdinských“ víťazov ako udatní „demokrati“ s premnohými nemeckými konfidentmi, až to bolo Nemcom nepríjemné. Takže, všetko nižšie opisované bolo riadené z Prahy, ale vinní boli len Slováci, vlastne sú dodnes, maďarskí politici vinu Čechov dodnes ani len nenaznačili, možno sa neodvážia. A Česi? „Já nic, já muzikant, to všechno Slovákové“. Ako vždy.

Navyše Beneš sa celkom podriadil snahám Komunistickej strany Československa (KSČ) a tým Československo podhodil Sovietskemu zväzu. Politizovanie prezidenta a jeho celej „demokratickej“ vlády s mnohými komunistami veľmi uškodili ďalšiemu smerovaniu Československa. Podotýkame, že Beneš hneď po skončení vojnového konfliktu bez akýchkoľvek škrupúl sa vzdal Podkarpatskej Rusi a odovzdal Sovietskemu zväzu, bol to akýsi hold obdivovanému Stalinovi. Ten si toto územie už vyhliadol predtým, keď podľa neho to bol akýsi klin do ZSSR a tu sa Rusi správali panovačne najneskôr už od konca roka 1944. Niet divu, že osud Podkarpatskej Rusi bol vlastne neoficiálne spečatený už pred rokovaním Beneša so Stalinom (viď vyššie), kde sa dohodli o odstúpení tohto územia (v rokoch 1939–1945 bol súčasťou Maďarska). Bolo to aj preto, aby zachránil Sudety, ako časť územia Čiech, darmo, z cudzieho sa dáva ľahko. Pritom Podkarpatská Rus nikdy nebola súčasťou Ukrajiny, ale Uhorska. Mnohé rodiny odtiaľ z obavy utiekli pred koncom vojny, možno iba tie šťastnejšie, ale väčšina nemala kde ísť, tak ostala. Nadšení však rozhodne neboli. Potom pôvodom uhorské rodiny, skôr maďarskej národnosti, niektoré aj s rusínskymi koreňmi, s hrôzou zistili, že ich členovia žijú v troch štátoch (Československo, Maďarsko, ZSSR) temer bez šance stretávať sa, ktoré po dvoch či troch generáciách sa väčšinou temer úplne odcudzili. Pražskú vládu tieto ľudské tragédie však vôbec nezaujímali, bohužiaľ svet zas mlčal. Časť osirelých rodín na Slovensku v nejednom prípade sa rozhodla, že keď sme Maďari, tak nám medzi nimi bude lepšie, keď snom každého bolo hádam Komárno, podľa nich maďarskejšie ako samotné Maďarsko, veď sme známi súdržnosťou a akýmsi spôsobom sa spoločne ochránime. Zaslepencom sa po istom čase otvorili oči, že tieto mýty už

pominuli. Maďari, ktorí obsadili majetky slovenských kolonistov, spolu na nich nimi postavenými domami a kúpeným poľnohospodárskym náradím za pôžičky z čias I. ČSR, neboli ochotní ich opustiť ani po opätovnom vzniku Československa. Dokonca tým, ktorí sa sem vrátili, odvážili sa vyhrážať a nepustiť ich na ne, hoci pôvodní majitelia o vlastníctve mali úradný doklad. Až na zásah policajtov a vojska sa mohli ujať svojho majetku, ale ten zväčša bol v úbohom stave, dom schátralý, poľnohospodárske náradie chýbalo, či bolo zničené. Pôžičky vrátiacich sa kolonistov však dobehli a zostatok museli splatiť. Pritom boli potrebné nové financie na obnovenie pôvodného majetku. Tak tomu bolo na mnohých miestach, kde sa vrátili pôvodní obyvatelia a nešlo len o slovenské kolónie.

Bol stanovený vládny komisár a zisťovali sa škody. Vládnych komisárov v činnosti usmerňovali notárske úrady, ktorá boli zanedlho premenované na obvodné úrady Miestnych správnych komisií (MSK). Mali spravovať obce po stránke politickej, hospodárskej a kultúrnej. O samospráve, ale možno hovoriť iba nostalgicky, veď o samostatnom rozhodovaní dlhé desaťročia nemohlo byť ani reči. Rozkazovali buď cudzí alebo reslovakizovaní kolaboranti československej vlády, keď povedzme, nyilaš Csoco sa stal súdruhom Čočo a už to bolo, takých nebolo málo, skôr naopak, avšak o tomto sa v maďarskej, či slovenskej literatúre zámerne mlčí. Do vedúcich funkcií v obciach sa dostávali mnohí nyilaši alebo gardisti, ale už ako zapálení komunisti, ktorí svoju „lásku“ ku Komunistickej strane Československa museli všemožne dokazovať, navyše v odvádzaní špinavej práce po predchádzajúcich bohatých skúsenostiach boli skutočne majstrami. Dokonca títo tzv. „ľudia“, ktorí nikdy nebojovali so zbraňou v ruke, medzi nimi aj „pochybní“ a nadutí partizáni, ktovie, kde sa dovtedy skrývali, hádam v kukurici, sa odvážili vo všeobecnom záujme od starých frontových „harcošov“ s radom československých, maďarských a sovietskych vyznamenaní odobrať (presnejšie ukradnúť) ich vojnovú korisť, napr. nemecký automobil Adler (krásny, luxusný a biely). Potom ich bez ostychu užívali sami, asi oni boli ten všeobecný záujem, dočerta. Hrdinovia z frontových bojísk však sa nemali ísť kde sťažovať a ako hovorili, akurát tak na „lampáreň“. V Jasovej, ale situácia bola pokojnejšia a vedenie obce pracovalo o niečo ľudskejšie, ako inde. Komisárom obce sa stal Michal Mráz a vedúcim úradníkom Jozef Levák, ktorí v Jasovej rozhodovali o všetkom. Boli založené ľudové milície, čím Československo absolútne porušilo dohodu o neozbrojovaní a na pokoj v obci dohliadala Národná bezpečnosť.

Obyvateľstvu sa pomáhalo pri opravách, vojaci odstraňovali nevybuchnutú muníciu. Okamžite sa začalo s obnovou obce. Šlo to pomaly, lebo obec z hrôz vojny sa spamätávala skutočne ťažko. Bola povolená Komunistická strana, jej predsedom sa stal Imrich (už nie Imre) Vörös, hoci býval v katastri Kolty. Aktivita ostatných strán postupne ochabovala a z hľadiska riadenia obce sa stali bezvýznamnými. Bola zriadená dočasná správna komisia. Postupne sa z ruského zajatia začali vracieť miestni obyvatelia, ale ich počet nebol zachytený. Generál

Ludvík Svoboda 2. júl 1945 vyhlásil za demobilizačný deň. Zanedlho komisár musel riešiť ošemetné situácie provokácii proti Československu. Napríklad v obci 20. augusta 1945 bola organizovaná nepovolená oslava sviatku sv. Štefana kráľa, ktorá musela byť vyšetovaná. Bolo konštatované poburovanie proti Československu a nepovolené spievanie maďarskej hymny. Všetko sa to udialo napriek tomu, že Jasová stále bola vedená ako temer čisto slovenská obec. V tom čase s tou národnostnou čistotou to teda nie je celkom pravdivé, lebo v obci stále bolo dosť takých, ktorí by si priali zmeniť nové štátne zriadenie. Nie je známe, či niekto bol potrestaný, z tohto ohľadu v Jasovej predsa len prevládali liberálnejšie myšlienky, ako inde. Rozdeľovala sa pôda medzi obyvateľstvom a opustené staviská. Do Jasovej roku 1946 bola zavedená električka, čo bol veľmi významný krok v ďalšom vývoji obce. Nižšie opísané neslávne udalosti (deportácia, reslovakizácia, výmena obyvateľstva) sa viac či menej dotkli celého južného Slovenska, z okolia hlavne Kolty a Dubníka, menej obce Čechy. Z tohto obdobia sa zachovalo málo archívnych dokumentov, napriek tomu kvôli komplexnosti tieto udalosťami musíme spomenúť aspoň stručne.

V týchto časoch ľudská dôstojnosť bola neznámym pojmom, kompetentní sa úplne verejne „hrabali“ v súkromí temer každého obyvateľa. Nik si ničím nemohol byť istý. Trpeli hlavne nevinní a slušní ľudia, pritom bolo úplne jedno, akej boli národnosti. Tí, ktorí mali maslo na hlave, buď prevrátili kabát alebo už dávno zo strachu zmizli z republiky. V každej dedine sa zostavovali súpisy nepriateľov štátu, zradcov, velezradcov a podobných „odpadlíkov“ maďarskej národnosti. Tí ozajstní zradcovia medzi nimi však logicky už nemohli byť, iba svojvoľne vybraní nešťastníci. Obyvatelia maďarskej národnosti boli zbavení občianskych práv, boli zavreté školy s maďarským vyučovacím jazykom. Deportácia obyvateľov maďarskej národnosti na nútené práce do Čiech bol krokom zaplniť uvoľnenú pôdu a domy hlavne v Sudetách po vyše 3 miliónoch Nemcov, ktorí boli odsunutí do Nemecka za mimoriadne krutých okolností, asi 220 000 z nich bolo surovo zavraždených a medzi nimi aj batolátá, nevedno prečo a kto sa ich obával. Bolo to provízorne riešenie, lebo maďarskí spoluobčania (teda už bývalí) boli schopní veľmi dobre vykonávať práce v poľnohospodárstve. Rodina Sándora Drubicsa, ako jediná kalvínska rodina v Jasovej sa tejto potupy vyhla tak, že ilegálne opustila ČSR a odišla do Maďarska. Dr. Emil Pethő a manželkou Margitou rod. Gerpul bol vystáňovaný v rámci výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom, ale ako obyvateľ Kolty. So sebou si vzali iba to najnutnejšie, čo vládali uniesť. Totiž v obciach boli v tajnosti komisárom obce a jeho kolaborantmi zostavené zoznamy osôb, zväčša robotníkov a malých roľníkov (iba muži), ale veľmi sa nezachovali. Potom iba muži s najnutnejším vlastným bytovým zariadením boli vlakom odsunutí do Čiech. O ich tu zanechanom majetku boli síce spísané zápisnice, napriek tomu sa veľa stratilo a rozkradlo. Nakoniec sa aj tak nikdy nič nenašlo, prečo by aj. Odsunutí Maďari potom boli za určitý poplatok rozobraní českými hospodármi, ako na trhu s otrokmi, ktorý bol finančnou náhradou za

dovoz novodobých rabov. Deportovaní maďarskí muži, ale bez vedomia úradov sa postupne vracali domov, tak za krátku dobu už boli temer všetci doma. Bez ostychu sa niektorí vrátili aj z tých, ktorí ilegálne utiekli do Maďarska a za krátky čas začali „úradovať“. Potom bola vypracovaná skutočne nová a brutálna verzia deportácie, keď do Čiech za pomoci vojska boli deportované celé rodiny aj s malými deťmi a tak predčasne vrátiť sa domov už nebolo možné. Tieto akcie za pomoci vojaka boli temer všade, kde žili obyvatelia maďarskej národnosti. Našťastie, tieto udalosti sa Jasovej netýkali, tomu sa ani veriť nechce.

Viacerí obyvatelia v tom čase žili v časti obce nazvanej Staré vinohrady. Dnes je z nej už len chatová oblasť, no v minulosti tam bolo čulo, dokonca i s fungujúcou školou. Žila tu tiež dosť separovaná komunita nemecky hovoriacich obyvateľov, keď do okolia obce nemeckí kolonisti sa prisťahovali prevažne z okolia Kremnice a zo Spiša, ale aj rodiny z Bavorska a Lünenburska (tie však sem prišli z obce Mníchova Lehota), ktoré sa do týchto končín dostali ešte v priebehu 18. a 19. storočia. Maďarská vrchnosť v rokoch 1938–1945 obyvateľov nemeckého pôvodu nechala na pokoji a radšej si s nimi nezačínala. Po vojne všeobecne panovala nenávisť ku nemecky hovoriacim národom a v rámci povojnového vysporiadavania sa s početnými národnostnými menšinami museli tieto rodiny Jasovú opustiť. Aj po roku 1946 naďalej tu ostali bývať rodiny Knoppovcov, Schusterovcov a Palikovcov, ktoré sa priženili do pôvodných jasovských rodín. Opustené obydlia boli pridelené miestnym občanom. V Komárne a Topoľčanoch boli zorganizované pogromy na Židov, ktorí sa sem vrátili z koncentračných táborov, pretože ich organizátori sa báli o svoj arizovaný majetok, o tom sa, ale donedávna radšej taktne mlčalo. Akoby hrôzy vojny v myšliach ľudí ešte pretrvávali. V tomto prípade bolo úplne jedno, či ide o Maďara alebo Slováka.

Neskôr, ale pôvodný plán obsadiť Sudety sa zvrhol a deportovaní sa stávali novodobými otrokmi u českých gazdov. Kto mal šťastie, dostal sa k slušnému hospodárovi, ale mnohí žili v horších podmienkach ako hospodárske zvieratá. Majetok rodín, ktoré sa domov nevrátili (Čechy, Maďarsko), v okrese prevzal Osídlovací úrad Nové Zámky a potom ich za mierny poplatok predal záujemcom. Totiž po čase mnohé maďarské rodiny zistili, že v Čechách je neporovnateľne vyššia životná úroveň ako na Slovensku a po zrelej úvahe sa tam aj usadili, prípadne prižením sa či výdajom stali členmi českej rodiny. Treba poznamenať, že zo svojho hľadiska urobili veľmi dobre a neskôr vrátiť sa na (už iba kedysi) milovanú rodnú hruďu ich vôbec nenapadlo. Potom sa aj v okolí obce veselo rozdeľovali „Biele listy“ na výmenu obyvateľstva a niektorí tieto lístky, inak úradný dokument, od zúrivosti okamžite roztrhali ako dôkaz ich poníženia. Týkala sa všetkých, ktorí zatvrdeno neopustili svoju maďarskú národnosť. Dokonca výmena obyvateľov medzi Československom a Maďarskom mala prebehnúť aj tak, že povedzme starí rodičia mali republiku opustiť, ich deti a vnukovia za istých okolností zas mohli ostať, ale aké to boli,

to možno nevedela ani vrchnosť. Aby rodina ostala spolu, jedinou záchranou bola reslovakizácia. Poťažne ďalšou možnosťou vyhnúť sa tomuto ľudskému poníženiu bolo, aby rodičia „zohnali“ vhodných partnerov pre svoje deti, pre maďarského chlapca slovenskú nevestu, či maďarskému dievčaťu slovenského ženícha. Nemuselo to pomôcť, ale istý potenciál to malo. Podobné „fintičky“ ohrození hľadali neustále, diviť sa nemožno. Ani tieto udalosti sa Jasovej nedotýkali bezprostredne.

Každý Slovák alebo Čech, ktorý v obci ostal bývať aj po roku 1938, musel si roku 1946 zaobstarat' národnú, štátnu a ľudovo-demokratickú spoľahlivosť. Tú vydával Okresný národný výbor v Nových Zámkoch za určitý, ním stanovený nejednotne vysoký finančný poplatok. Nastal aj čas reslovakizácie. Každý občan, ktorý sa chcel stať členom niektorého slovanského národa, mohol bezplatne reslovakizovať. Tieto reslovakizované rodiny, ale boli sledované policajtní, či sú skutočne Slovákmi. Preverovalo sa, ako si osvojujú slovenský jazyk, doma nerozprávajú maďarsky, sledujú slovenskú kultúru, čítajú slovenské knihy a pod. Na ulici sa z nich nik neodvážil maďarsky ani len ceknúť, tak tomu bolo hlavne v mestách, ale doma členovia medzi sebou ticho hovorili maďarsky, pred hosťami však nie. Povedzme starí rodičia a rodičia hovorili iba maďarsky, ale s deťmi a teda aj vnukmi už slovensky, keď po zrelej úvahe usúdili, ktorý jazyk je v republike dôležitejší. Reslovakizáciu od roku 1946 prijalo veľa osôb, ktorí svoju rodnú hrudu nechceli opustiť, keď u roľníka sa rozhodne diviť nemožno. Reslovakizačné dekréty vydávali do konca roka 1948 a udeľovali sa aj neskôr. Tieto udalosti sa iste dotýkali aj Jasovej, ale súpis reslovakizovaných osôb sa nezachoval. Pre reslovakizantov sa organizovali jazykové kurzy, ktoré boli zväčša veľmi slabej úrovne. Dokonca ich museli absolvovať aj tí, ktorí slovensky vedeli celkom dobre, ale nariadenie sa dodržiavať musí. Sú príklady, že do roku 1945 tanár úr (pán učiteľ) Maďarov učil nemecky a po roku 1945 už ako súdruh „bývalých“ Maďarov učil slovensky, to pochopiť nemožno vôbec. Tak reslovakizované maďarské rodiny sa stali rovnocennými občanmi ČSR a neskoršia výmena obyvateľstva sa ich netýkala. Keby tomu tak nebolo, viacerí v rámci výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom by museli opustiť obec a tu nebolo pardonu. Väčšina, ale vo vnútri srdca aj tak ostala Maďarmi, či sa to niekomu páči, alebo nie.

Potom na rad prišla výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom. Ešte Jaltská konferencia povolila deportáciu Nemcov a Maďarov v ČSR. Nechutné obdobie, plné násilia a ľudskej zloby. Na určené miesta uvoľnené po Maďaroch sa usídľovali Slováci, ktorí sa sem priťahovali z Maďarska, rozhodne to neboli dobre situované a spoločensky dôležité osobnosti. Po veľkých rečiach tých, ktorí vykonávali nábor a ako sa neskôr trefne hovorilo, že uverili medových rečiam o plotoch z klobásy v ich staronovej domovine. Mnohým novousadlíkom sa však otvorili oči, až keď sa sem presťahovali, navyše, keď lacno nadobudnutý majetok zanedlho prešiel bez

náhrady do JRD (mnohí však nemali potrebné poľnohospodárske zariadenie na obrábanie pôdy a ktovie, či aj chuť do tvrdej práce). Bolo však už neskoro. Je zaujímavé, že na Slovensku sa po tejto neľudskej akcii počet Slovákov temer nezvýšil, teda prispôbali sa a postupne maďarizovali, aby mali pokoj a tak splynuli s pôvodným maďarským obyvateľstvom. To, že tam bývajú už iba bývalí Slováci, na viacerých miestach dokazuje evanjelická a. v. modlitebňa. Maďarčina pre prisťahovalcov (úradne prídelcov) nebola žiadnym problémom, práve naopak. Svojou nerozhodnosťou sme si veľmi uškodili, ale Prahe to bolo absolútne jedno. Vysídlení Maďari zo Slovenska neboli vždy prijatí s otvorenou náručou, skôr opak je pravdou. Vraj v Maďarsku sú na niektorých miestach dodnes cudzím elementom, ale o tom sa radšej taktne mlčí. Veď boli prípady, keď presídlený do Maďarska zistil, že v jemu určenom dome už býva ktosi iný (nie presídlený, ale miestny chudák), navyše správajúci sa agresívne a jemu s niekoľkými rodinami podobného osudu bola upravená veľká „luxusná“ maštal od obce vzdialená na kilometre. Stávali sa však aj iné bezprávia, no nik ich neriešil. Keď sa to dozvedeli niektorí čakajúci na presídlenie, lebo aj také správy sa šírili, aj keď ťažko, radšej vyhlásili: „*Tak moji milí, nikdy sme neboli Maďarmi*“, okamžite reslovakizovali a prisahali vernosť republike. Či to mysleli vážne, alebo to bol ich obranný mechanizmus, veríme však, že to druhé. A niet sa čomu diviť, dokonca ich aj možno pochopiť. Na druhej strane v Maďarsku sa počet Maďarov zvýšil o vyše 100 000 obyvateľov. Kto komu uškodil, hádam nie je potrebné okomentovať. Vo väčšine prípadov rozhodovali komisári so svojimi kolaborantmi, šlo o súpisy na deportáciu, reslovakizáciu, výmenu obyvateľstva a ďalšie záležitosti okolo nich, pri nich mnohokrát nešlo o riešenie maďarskej otázky, ale osobnej pomsty. Neľudská akcia, ktorej intenzita po februári 1948 pozvoľne utlmovala, až bola vládnym rozhodnutím 10. júna 1948 zastavená úplne. Totiž komunisti mali plnú hlavu iných problémov, hlavne s upevňovaním svojej absolútnej moci. Tak výmena obyvateľstva už vôbec nebola prioritou aj preto, lebo vo vedúcich funkciách sedelo dosť reslovakizovaných Maďarov ako členov KSČ. Potom do Maďarska síce bolo presťahovaných ešte niekoľko rodín na základe dobrovoľnosti, ale hlavne presvedčovania. Napr. príkaz pre istý Okresný osídlovací úrad: „*Z obce Ozora sa chcú presťahovať dve rodiny, pošlite miesto nich dva kusy*“. Akoby rodiny boli stále výmenným artiklom, otrasné. Niektoré znechutené maďarské rodiny avšak po reslovakizácii sa z južného Slovenska rozhodli odsťahovať severnejšie v nádeji, že aspoň tam budú mať pokoj. Po upokojení pomerov už sledovaní neboli, ale ktovie. Bohužiaľ o tomto období stále dominujú náreky Maďarov, známy je výrok, že odpustiť môžeme, ale zabudnúť nie, čo je pravé pokrytectvo, často s nekorektnými údajmi. Ako príklad uvádzame, že roku 2019 v maďarskom Komárome bola pietna spomienka na vyše 200 000 vystávaných Maďarov zo Slovenska, na druhej strane ako vždy zo Slovákov však nik ani nemukol. Oficiálne z Jasovej násilne vystávaný nebol nikto, čiže logicky

viacerí museli reslovakizovať a tak z Maďarska sa sem samozrejme neprisťahoval nik.

Na toto obdobie obyvatelia južného Slovenska a hlavne na pôsobenie kolaborantov pomstychtivej československej vlády Edvarda Beneša spomínajú neradi, skôr s odporom. Treba poznamenať, že do života boli postupne zavádzané stalinistické metódy, ktoré predsa len v podstate rozvinutejšom štáte, ako kedysi Sovietsky zväz bol, pôsobili nepriaznivo. Stalinom bol inšpirovaný už E. Beneš, ktorý v tomto období z neho vytriezvel a konečne pochopil, aký je v skutočnosti, no po roku 1948 sa ich zavádzanie týchto neľudským metód zintenzívnilo. Je tragédiou, že tento fakt si nevšimli ani najrozhladenejšie osobnosti Československa, keď aj významní komunistickí filozofovia a spisovatelia maďarskej národnosti stále hovorili o marxizme a leninizme, niektorí si tajne písali poznámky, čo si o tom myslia (napr. slávny Zoltán Fábry), neskôr už naň neodvážili ani upozorniť. Inak o rokoch 1945–1948 sa zachovalo dosť málo dokumentov týkajúce sa priamo obcí, vrchnosť vedela, prečo je potrebné zničiť ich.

Po komunistickom puči vo februári 1948 moc prevzala Komunistická strana (preto desaťročia to oficiálne bolo „februárové víťazstvo“), aj keď na Slovensku voľby vyhrala Demokratická strana, kým v Čechách komunisti. Tento štátny prevrat nebol legalizovaný ani predčasnými voľbami, aj keby boli zmanipulované. Železná opona potom na štyri desaťročia temer hermeticky oddelila socialistický tábor od kapitalistického, ktorá sa pootvorila iba v rokoch 1968–1969. Tunajší akčný výbor presadzujúci záujmy komunistickej strany bol vytvorený 9. marca 1948, ktorého predsedom sa stal Imrich Martišek. Na čele ústredia AV NF v Prahe stál prezident Klement Gottwald, v Bratislave zas Viliam Široký. Neraz sa pracovalo najnevyberanejšími prostriedkami, zastrašovaním a násilím. Z tohto hľadiska na dedinách socialistický prerod prebiehal predsa o niečo pokojnejšie, ako v mestách, keď tu veľmi pomáhali miestni učitelia, zrejme museli, niektorí asi aj chceli. V obci roku 1948 žilo len 1443 obyvateľov, zníženie ich stavu možno pripísať vojnovým udalostiam. Toho roku tu bol zavedený prvý telefón. Zlepšilo sa autobusové spojenie obce s okolím. Jasová sa, ale začala pomaly meniť na socialistickú dedinu.

Roku 1948 boli Maďarom vrátené občianske práva, postupne aj otvárané ich školy a boli ukončené spomínané neľudské akcie. Nevedno, ako komentovať chovanie niektorých z nich, ale bolo ich našťastie málo. Boli niektoré prípady, že časť rodiny sa na Slovensko prisťahovala roku 1920 a iná časť roku 1947, ktorá sprvu dostala provizórne bydlisko na severe Slovenska. Roku 1949 však už na juhu Slovenska, aby boli s príbuznými blízko seba a hoci mali úradný výmer, Maďari sa z domu nevysťahovali a v podstate nových majiteľov ubytovali v jednej komôrke ako sluhov (aspoň to). Nemohli užívať dvor, pôdu a vlastne nič. Úrady boli nečinné, zrejme pre istotu, pravdu sa však už aj tak nedozvieme. Až po povedzme desiatich rokoch si maďarská rodina postavila nový dom a presťahovala sa tam. Dokonca v jednej knihe je opísané, ako z

maďarskej obce na južnom Slovensku postupne vyštváli všetkých slovenských „votrelcov“. Nakoniec konštatovali, že obec je čistá a teda „špina“ bola vymetená (či dezinfikovaná?).

Z Čiech sa postupne do svojich domovov vracali maďarské deportované rodiny, ale aj v týchto prípadoch sa vyskytli mnohé problémy. Hlavne, keď ich domov už bol obsadený inou rodinou, dokonca prevod bol oficiálne požehnaný československými úradmi. Tak sa Sudety a iné miesta v Čechách vyľudňovali, preto sa tam sťahovali rómske rodiny zo Slovenska. Komunistami mimoriadne neoblíbený Ján Mlynárik po neskorších sťažnostiach Čechov okolo nových prisťahovalcov (už však dobrovoľných) im dal pádnu odpoveď. Keby ste zo Sudet nevysťahovali Nemcov, tak by sa sem Rómovia (vtedy ešte Cigáni) zo Slovenska neprisťahovali. Tak vám treba. Dostal niekoľko mesiacov väzenia natvrdo, pretože mal svoju pravdu a malo to logiku (dokonca v podstate z oboch strán).

Mnohí precitli. Zistili, že sa nebuduje spravodlivá spoločnosť, ale iba pre niektorých privilegovaných súdruhov. Preto mnohí pochopili, že musia vstúpiť do skutočnej štátostrany (vlastne jedinej), aby žili pokojnejšie a zachránili to, čo sa ešte dá. Ako som počul, tak niektorí reslovakizovaní Maďari šli na pohovor prihlásenia sa do KSČ. Na otázku, aké je ich politické zameranie odpovedali, že sociálno-demokratické a horšie bolo už iba kresťansko-demokratické. Okamžite ich poslali preč a navyše takáto nevhodná odpoveď sa dostala do ich osobných spisov. Viac si uškodili, ako pomohli, pretože ešte k tomu neboli ani ateistami a to bolo priveľa kádrových hriechov. Po mnohých desaťročiach sa na toto spomínalo s úsmevom, ale v tom čase to nebolo na smiech. Naopak. Ani členstvo v KSČ nezaručovalo bezstarostný život. Veď súkromný majetok bol poštátnený, nasledovali vykonštruované politické procesy aj s členmi KSČ, „robotnícka“ vrchnosť (či elita?) sa spávala mimoriadne spupne a tým dodržiavala diktát robotníckej strany, po čase z obchodov vymizlo všeličo, vyslovene krádežou bola menová reforma a mohli by sme pokračovať. Sú to dobre známe fakty, pokračovať v ich vymenúvaní je úplne zbytočné. Privilegovaná komunistická šľachta si však žila ako v bavlnke, o drvivej väčšine to vôbec tvrdiť nemožno.

Otázkou je, ako tieto neradostné a niekedy strašné udalosti a politické zvraty, ktoré opisujeme, dlhodobo prijímali tunajší obyvatelia, keď sa im dostali do uší, veď takéto chýry sa v širšom okolí šíria veľmi rýchlo. Iste neboli pokojní a prevládala obava a strach, nik si s ničím nemohol byť istý. Potom prípadne ako ich jednotliviec chcel riešiť, každý iste inak. Niektorí sa chceli utiahnuť do duševného exilu, ďalší prípadne oprášiť flintu, aby to vyriešili raz a navždy, iní zas nezmyselne protestovať a vykrikovať prázdne heslá, či inak. Nakoniec to každý rozumne zvážil a nič nepodnikol, pretože tu o nijakých závažných násilnostiach nevieme. Aj tak by si nepomohli, naopak, tieto akcie by boli aj tak úplne zbytočné a mohli veľmi uškodiť. Predstavenstvo obce problémy zrejme tiež riešilo rozvážne, medzi širokú verejnosť sa tunajšie

nešváry nerozširovali a to chváli túto obec. O to viac je potrebné vážiť si pokojný priebeh týchto udalostí v Jasovej, stačila by najmenšia iskra a mohlo prísť k výbuchu. Našťastie avšak k tomu neprišlo. Až roku 1950 prebehla reorganizácia verejnej správy a boli zriadené Miestne národné výbory (MNV).

To, však, je už známa história budovania vyspelého socializmu a lepšej spoločnosti s diktatúrou proletariátu. Jedna zo smutných spomienok na toho obdobie bola predčasná smrť obľúbeného rímskokatolíckeho farára Štefana Hamvasa (1892–1960), ktorý slúžil na farnosti Svätý Peter a bol aktívny v kultúrnom a verejnom živote obce. Komunistický režim ho neustále prenasledoval a šikanoval, až to zdravie spomínaného farára nevydržalo. Takýto prípad v celej ČSSR rozhodne nebol ojedinelý. Z času na čas, ako to spomínajú Jasovčania, sa na tunajšom židovskom cintoríne dodnes objavujú neznámi ľudia, hľadajúc svojich predkov.

Na koniec konečne spomenieme niečo veľmi pozitívne. O tom, ako by sa to dalo, 3. septembra 2019 dokazuje slávnosť odhalenia pamätníka obetí I. a II. svetovej vojny. Mená obetí oboch vojen po usilovnom bádani našla Terézia Šimoneková. Na výrobu pamätníka, všetky práce a jeho stavbu dohliadal Ing. Miroslav Habara. Veľkolepo organizovaný pamätný deň bez akýchkoľvek národnostných narážok prekvapil aj pani z Komárna, ktorá sa jej zúčastnila spolu so mnou. Na nikoho sa nenadávalo, či prehnane vyzdvihovalo. Pritom na nej bolo dosť významných osôb z vojenskej, cirkevnej a župnej sféry. Bezprostredné správanie sa obyvateľstva, upravená a čistá obec, kráľovské

pohostenie v peknom miestnom múzeu ju uchvátili. Slovom, aj takto sa to dá, bez prázdnych kecov a štvania národností proti sebe, navyše v príjemnej atmosfére. Čo si viac priať. A to vďaka štedrej finančnej podpory pána Ing. Viliama Sedlára, organizátorom podujatia bola obec. Len tak ďalej Jasová.

DOSLOV (Musí to tak byť?)

Čo povedať na záver. Možno, že sa niekomu opísané bude zdať až príliš pesimistické, či kruté, ale nemyslíme si to. Dejiny sú však záležitosťou vojen a politiky. Veď za poldruha storočia aj na tomto území zúrili tri vojenské konflikty a štyrikrát sa dramaticky zmenilo politické zriadenie. To si myslím komentovať ani nie je potrebné, aspoň historik má o čom písať, no neberte to prosím, ako škodoradostnú poznámku, ale fakt. Vždy trpeli tí bezbranní, totiž pospolitý ľud, možno ani nevediac za koho a prečo museli ísť na bojiská temer na istú smrť, kvôli čomu museli opustiť svoju domovinu, či im bol zabavený majetok, prípadne boli prenasledovaní a mohli by sme pokračovať. Vrchnosť to však nezaujímalo, dodnes sa nezmenilo vôbec nič.

Dokonca tú istú históriu si podľa svojho upravuje každé politické zriadenie. Napr. Napoleon je pre Francúzov národným hrdinom (akýsi superman), pre ostatných tyran a vrah. Podobným problémom so zaradením je aj u iných mierne povedané kontroverzných osobností, ako Hitler, Lenin, Stalin, Mussolini, Castro, Truman a mohli by sme menovať ešte mnoho ďalších. Pravda je len jedna, podobne ako história, totiž to, čo sa skutočne stalo. Ostané je len klamstvo a zavádzanie, či balamutenie ľudí. Bohužiaľ.

Jasovčania všetko prežili bez straty kytičky. Čo je v kontexte našich dejín niečo málo vídané. Pretože inde sa niekto musel komusi pomstiť, niekedy len preto, že má špatnú či hlúpu ženu (niekedy boli platné obe vlastnosti) a toto verejné tajomstvo bolo vyzradené nahlas. Iný zas mal väčšie a výnosnejšie hospodárstvo, lebo sa oň staral lepšie, ako závidiaci, zväčša lenivý alkoholik. Na moju otázku, prečo tu nik nebol potrestaný, presídlený do Maďarska, či inak ľudsky ponižovaný, jeden múdry starec mi asi pred vyše dvadsiatimi rokmi tak povedal: „Viete pán Reško, vždy sme sa tu vedeli prispôbiť každej situácii. Počas monarchie sme tu mali maďarsko-rakúskych učiteľov, po roku 1918 sme ich vykopli a prijali českých pedagógov. No a po roku 1938 títo boli vyhodení a

prišli Maďari, po roku 1945 sme prijali slovenských učiteľov a po roku 1948 už to museli byť komunisti. A tak to šlo ďalej. Prosím, ale nepohrdajte nami, nás sa nik na nič nepýtal a všetko sme dostali hotové, inak sa nedalo“. Jasne povedané, dedovi som musel dať za pravdu a toto by mohlo byť aj ústredné motto celej našej práce.

Na konci si neopustím jednu, hádam dôležitú úvahu. Iste nie som jediný a predpokladám, že nebudem ani posledný, ktorý sa venoval súžitiu Slovákov, Maďarov a Čechov. Písať o tejto téme je podľa niektorých nebezpečné a nie je už potrebné rýpať do toho. Nuž, ale viacerí čakajú iba na toto, aby mohli šíriť svoje pavedecké hlúposti, zväčša jednostranné a urážlivé. Navyše máme tendencie sťažovať sa, aký je ten svet zlý, každý je k nám nespravodlivý a nie je ochotný pomôcť. To máme v Maďarmi spoločné, ale transformované na svoj obraz. Teraz však už máme samostatnú republiku, tak na koho budeme neustále ukazovať a obviňovať ho. Iba ak, tak sami na seba, veď najlepšie si škodiť vieme sami sebe (servilnosť, posluhovanie mocnejším, zapieranie svojej identity a pod.).

Ak niekto súdi, že naša štúdia je napísaná ostro, tak mu odporúčam prečítať si niektoré eseje skvelého Vladimíra Mináča, napr. *Dúchanie do pahrieb*, *Tu žije národ*, *Odkiaľ a kam Slováci?* či *Sub Tegmine (Pod pokrievkou)*. Aspoň to. Jeho postrehy sú vlastne nekompromisné šľahy do svedomia tohto národa, ale písané s istou gráciou. Navyše na nikom nenechal suchú nitku, bolo mu úplne jedno, či sú to Slováci, Maďari, Česi, Rakúšania, Nemci, Židia, Rómovia, ale občas nešetří ani iné národy, nevynímajúc Američanov či Rusov. Podľa nášho názoru, málokto napísal niečo lepšie a ráznejšie, dokonca so snahou o istú objektivitu. Niekoľko príkladov. Čo si myslí o nežnej revolúcii: *„Všetky heslá sú správne, kým sa nezačnú uskutočňovať“*. Alebo o holubičej povahe Slovákov, ale v širších súvislostiach (výpožička od českého spisovateľa Jáchyma Topola): *„...svododa holuba je svobodou vrátiť se spátky do holubníka mezi svoje hovna“*. Nakoniec postreh o svojom dlhodobom osvetovom úsilí pre Slovákov: *„Desaťročia som sa snažil vydobýť zo slovenskej skutočnosti, zo slovenských dejín, osobností, činov, dôvody na národné sebavedomie. Ak toto má byť výsledok, premárnil som život“*. Posúďte sami. Mohol by som však ešte pokračovať, perál je tam mnoho. Múdre slová, ktoré bohužiaľ vôbec nechápu ani mnohí pomerne inteligentní jedinci, veď často je potrebné čítať medzi riadkami, lebo všetko nie je podané priamo „do huby“. Niečo k tomu je aj potrebné vedieť. Jednému známemu som knihu *„Dúchanie do pahrieb“* odporúčal prečítať s tým, že tam sa toho teda dozvie o Slovákoch. Asi po desiatich stranách knihu odložil, že už ju čítať nehodlá so slovami: *„Viem, že sme takí, ale uráža ma to“*. Čo už. Mináč by rozhodne mal byť jagavou hviezdou na nebi slovenskej literatúry a kultúry vôbec, ak nie najjagavejšou a neurážať ho nevzdelanými „sopliakmi“ ako „svinského komunistického zapredanca“ (videl som to v televízii). Pokým vo väčšine hláv na Slovensku bude neustále zamračené, nevidno ho, ale v nepatrnej nádeji vyjasnenia bude

žiarit'. Naše chabé pokusy o „výtvory“ možno prirovnať asi k tomu, že kým Mináč sa po diaľnici na aute rúti šialenou rýchlosťou, tak my sa doma všemožne pokúšame naštartovať starú hrdzavú „šunku“. Dúfam však, že sa cení aspoň snaha.

Ešte dlhujeme odpoveď na otázku, či to tak musí byť. Rozhodne nie, ale to by si každý musel vstúpiť do svedomia. Potom si zas úprimne zanalyzovať, aký je a aký by mal byť. To však v súčasnosti je iba zbožné želanie, dúfajme, že nie utópia.

POZNÁMKA

Niektoré poznatky som čerpal z osudov našej rodiny, príbuzných a priateľov, ktorí sa o nich odvážili spomínať v období socializmu iba v úzkom a aj to naj dôvernejšom okruhu. O týchto záležitostiach bolo prísne zakázané hovoriť, na verejnosti už vôbec nie, samozrejme hlavne bez nás (rozumej deti). Tieto udalosti logicky som osobne neprežil, ale spomínaní by jeden druhému iste neklamali. Úplne im stačilo, čo na vlastnej koži museli skúsiť a prežiť. Aj tak toho bolo priveľa. Keď tieto udalosti preberali medzi sebou, z hlasu bolo cítiť hnus a odpor, rozhodne to nebola veselá konverzácia. To vycítila už aj detská či dospelávajúca duša. Na ne spomínali aj neskôr, či hovorili medzi sebou s nechutou, nás väčšinou odbili s poznámkou, načo by to vám bolo, teda je potrebné zabudnúť na prežitie. Doma sa rozprávalo maďarsky, vonku a s deťmi iba slovensky. Nechápali sme to a nielen my. Takých rodín bolo veľa.

Navyše temer celý život som prežil v Komárne, tak som si prirodzeným spôsobom osvojil slovenský, maďarský a český jazyk v podstate na spisovnej úrovni, takých na južnom Slovensku bola drvivá väčšina (kto to nezvládol, ten vyslovene nechcel, prípadne chyba mohla byť aj inde, podrobnosti sú zbytočné). Preto nerobíme rozdiel medzi týmito národnosťami, ich kultúru, dejiny a pod. preberáme temer automaticky, Maďarsko či Česko nie sú pre nás cudzinou. To je úplne normálne, iba nezodpovední hlupáci (hlavne politici) na juhu Slovenska rozduchávajú nacionalistické vášne (nemyslím iba na Maďarov), medzi pospolitým ľuďom nepanuje napätie. Okrem toho pracoval som vo viacerých dedinách okolia Komárna, kde sa hovorilo temer výlučne maďarsky. Tam pri neviazanom spoločenskom styku, hlavne v krčme, inde nebolo veľmi kde chodiť, mi boli ozrejmené aj také záležitosti i s menami „špinavcov“, o ktorých som sa dlhší čas ceknúť ani neodvážil. Veď alkohol fantasticky rozväzuje jazyky, lepšie ako policajný obušok. Neraz som sa nestačil diviť, či byť pobúrený, ale nešlo to vytesniť z pamäte. A to o tých hlavných „svinstvách“ vrchnosti nemali ani páru, avšak aj tak ich spomienky boli neľudské. Inak by som o týchto záležitostiach toľko nevedel, v archívoch až takéto nehumánne dokumenty sú veľmi výnimočne (roky 1938–1948) a organizátori sa s nimi nechvália.

Všetci, ktorí mali zašpinené ruky sú už mŕtvi, ale ich potomkovia ešte žijú, tak ich mená nepomínam. Oni za to nemôžu, ale ešte stále na nich môže ulpieť hanba predkov. Navyše som mal šťastie čítať dobové kroniky, či súdobé zápisky pamätníkov v jednotlivých obciach. Keď som sa pýtal jedného dost fanatického obyvateľa Slovenska maďarskej národnosti, prečo vo svojich knihách neopisuje viac a podrobnejšie obdobie za Horthyho vlády a hlavne nyilašov, ktorých nespomína vôbec. Odpoveďou bolo, že o tom písať je nepríjemné a trápne, či to má vôbec zmysel. To komentár hádam ani nepotrebuje.

VYSVETLIVKY

Allah akbár – Alah je veľký

Arbitráž – mierové riešenie a urovnávanie sporov a konfliktov medzi štátmi

Árenda – nájom

Artikel – druh produktu, tovar

AV NF – Akčný výbor národného frontu
 B. – bytom
 ČSSR – Československá socialistická republika
 Demobilizačný – zrušenie vojenskej pohotovosti
 Emigrácia – pobyt v cudzine
 Esej – úvaha o aktuálnych otázkach spoločenského, kultúrneho či hospodárskeho života
 Etnikum – národnosť
 EÚ – Európska únia
 Exil – Vyhnanstvo
 Felvidék – Horná zem, avšak nie je to územie dnešného Slovenska, napr. Komárňanská župa nikdy nebola jej súčasťou (nový výmysel tých, ktorým sa to hodí)
 FEMKE – (Felvidéki Magyar Közművelődési Egylet) Hornozemský maďarský osvetový spolok
 Harcoš – bojovník
 Hrabě – česká verzia uhorského grófa
 Identita – totožnosť
 Imidž – podoba dakeho vo všeobecnosti
 Iredentizmus – nacionalisticko-šovinistické hnutie, cieľom ktorého je pripojiť k štátu územie s národnostnou menšinou žijúcou v inom štáte
 JRD – Jednotné roľnícke družstvo
 K. j. – katastrálne jutro (4316 m²)
 Kolaborant – zapredanec, zradca
 Konexia – vplyvná známosť
 Konfesia – vierovyznanie, náboženstvo
 Konfident – udavač
 Kontinuita – spojitosť
 KSČ – Komunistická strana Československa
 Kurátor – predseda cirkevného zboru
 Lingvistický – jazykovedný
 Maďarón – nemaďar nadržiavajúci Maďarom, aj ten, kto sa pomad'arčil
 MNS – Maďarská národná strana
 MNV – Miestny národný výbor
 Mongoloid – majúci mongolský ráz
 Mordírka – tu ide o pušku, či inú strelnú zbraň
 MSK – Miestna správna komisia
 Mulatovať – baviť sa
 Multilingvistický – viacrečový
 Ogabaný – oklamáný, podvedený
 Okupácia – násilné obsadenie územia, hlavne vojensky
 Oldomáš – v našom prípade ide o vynútené pohostenie
 Pittsburská dohoda – dokument, ktorý 31. mája 1918 podpísali predstavitelia Čechov, Slovákov a T. G. Masaryk, Česi ju nikdy nedodržali
 Pogrom – krvavé masové prenasledovanie
 Potenciál – celková možnosť, spôsobilosť
 Rab – otrok
 Retribúcia – trestanie zločinov, ktorých sa dopustili nacisti a zradcovia
 Servilnosť – podlízavosť, úslužnosť
 SNP – Slovenské národné povstanie
 SR – Slovenská republika

Sudety – územie v severných a západných Čechách, do roku 1945 osídlené hlavne obyvateľstvom nemeckej národnosti, tu Konrád Henlein založil Sudetonemeckú stranu (5. novembra 1938 včlenená do NSDAP /Národno-sociálna nemecká robotnícka strana – nemecká nacistická a fašistická strana/), v rokoch 1939–1945 menovaný bol miestodržiteľ tohto územia

Summa summarum – celkovo, napokon

Svätý grál – jedna z najsvätejších relikvií kresťanstva, dodnes nenájdená, asi čaša, do ktorej podľa legendy zachytili Kristovu krv; aj vzácna, posvätná vec

Škrupuľa – pochybnosť, zábrana, rozpaky

Štatárium – náhle súdnicstvo vyhlasované a uskutočňované v ťažkej spoločenskej situácii

Tót – maďarsky Slovák

Traumatický – otrasený duševne alebo úrazom

Trianon – zámok Veľký Trianon v areáli kráľovského zámku Versailles 4 km od Paríža, v ktorom bola podpísaná mierová dohoda

Tzv. – takzvaný

Uzbiknúť – utiecť, ufrngnúť

Vitěz – stredná vrstva spoľahlivých majiteľov, ktorí by v prípade nutnosti aj plnili službu obrany národa, ktorú vytvoril Miklós Horthy; ich najvyššia riadiaca organizácia bola Krajinská stolica víťazov (Országos Vitézi Szék), ktorej hlavným kapitánom bol Miklós Horthy; Rád víťazov (Vitézi rend) roku 1920 založil Miklós Horthy, regent Maďarska

Zábor vlasti – obsadenie územia, na ktorom sa národ usídlil

ZSSR – Zväz sovietskych socialistických republík

ODPORÚČANÁ A DOPLŇUJÚCA LITERATÚRA

Az 1848-49. évi szabadságharc története. (Szerk. Hermann Róbert) Budapest: Videoprint, 1996

Az 1941. évi népszámlálás demografiai adatok községek szerint. Budapest: A Központi Statisztikai Hivatal, 1947

Almanach oslobodeného juhu (red. Dr. Vladimír Kuna) Nitra: Nakladateľstvo Srnánek, 1946

Bagin, Anton: Vybrané kapitoly zo slovenských cirkevných dejín. Bratislava, 1980

Baross, Károly: Magyarország földbirtokosai. Budapest 1893

Bél Mátyás: Komárom vármegye. Tatabánya, 1989

Beňuška, Norbert Michal: Niektoré spomienky na XX. storočie. ESPRINT s.r.o., 2016

Bona Gábor: Hadnagyk és főhadnagyk az 1848/49. évi szabadságharcban. 1–3. köt. Budapest: Heraldika Kiadó, 1998–1999

Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. Budapest: Heraldika Kiadó, 2000

Bona Gábor: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. 1–2. köt. Budapest: Heraldika Kiadó, 2008–2009

Borbélyová, Dominika: Obec Jasová v kontexte druhej svetovej vojny. Rukopis, 2015

Bouchal, A.: Beneš atentátník. Praha: Evropské nakladatelství, 1943

Budinský, Libor: Deset prezidentů. Praha: Knižní klub, 2008

Bureš, Václav – Ludvík, Zbyněk: Černá kniha minulosti. Frankfurt am Main, 2001

Bús, János–Szabó, Péter: Béke poraira... I. köt. (Dokumentum-émlékkönyv a II. világháborúban, a keleti hadműveletek során elesett magyar katonákról és munkaszolgálatosokról) Budapest: Varietas '93 KFT., 1999

Bús, János–Szabó, Péter: Béke poraira... II. kt. (Dokumentum-émlékkönyv a II. világháborúban a történelmi Magyarország területén elesett, meghalt magyar katonákról és munkaszolgálatosokról) Budapest: Varietas '93 KFT., 2001

Bús, János–Szabó, Péter: Béke poraira... III. kt. (Dokumentum-émlékkönyv a II. világháborúban a nyugati hadműveletek elesett, meghalt magyar katonákról és munkaszolgálatosokról) Budapest: Zrínyi Könyvkiadó, 2013

Cechl, Pavel: Slavná legenda pod horami. (Podkarpatská Rus) In: Týden – Historie 5/2018

Cmíral, Pavel: Pěšák s křídly. In: Týden – Historie 5/2018

Čada, Václav: Rok 1918. (Skutočnosť, sny a ilúzie) Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1988

Čulen, Konštantín: Pittsburská dohoda. Bratislava: Andrej a Slovák, úč. spol., 1937

Čulen, Konštantín: Roky slovenských nádejí a sklamaní 1848–1875. Bratislava: Ústredie slovenského katolíckeho študentstva, 1932

Deák, Ladislav: Viedenská arbitráž 2. novembra 1938. Bratislava: Nadácia KORENE, 1998

Drábik, Jakub: Historik fašizmu: Tiso nebol fašista, Kotleba jednoznačne je (rozhovor). <https://www.aktuality.sk/clanok/737029/historik-fasizmu-tiso-nebol-fasista-kotleba-jednoznacne-je-rozhovor/>

Đurčo, Ján: Z histórie slovenských roľníkov na južnom Slovensku. In: Slovenské národné noviny 14–15/2005

Đurica, S. Milan: Dejiny Slovákov a Slovenska. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1996

Đurica, S. Milan: Milan Rastislav Štefánik po svetle talianskych dokumentov. Bratislava: THB s. r. o., 1998

Encyklopédia židovských náboženských obcí na Slovensku. 1. časť. A–K. (Zost. Róbert J. Bűchler) Bratislava: SNM – Múzeum židovskej kultúry, 2009

Ercé: Slovenská krv. Bratislava, 1942

Érinthetlenné válhatnak a Beneš-dekrétumok. In: Új Szó 28/2007

Esterházy Lujza: Szívek az ár ellen. Budapest, Pűski Kiadó Kft., 1991

Fábry Zoltán: Üresjárat 1945–1948. Napló a jogfosztottság éveiből. Budapest–Pozsony: Regio–Madách–Kalligram, 1991

Fejezetek a csehszlovákiai magyarok történetéből. (Szerk. Szarka László) In: Szabad Újság 21–47/2007

Felvidéki mártírok és hűsők aranykönyve. Felvidéki irodalmi emlékkönyv. (Szerk. Kemény Gábor) Budapest: Mefhosz Könyvkiadó, 1940

Felvidékünk – Honvédségünk. Budapest: A Vitézi Rend Zrínyi Csoportjának kiadása, 1939

Fényes Elek: Magyarország birodalom statisztikai, geographiai és történeti tekintetben. 1. köt. Komárom vármegye. Pest, 1848

Fessler Ignác Aurél: Die Gesichte der Ungern und ihrer Landsassen. 1–10. Band. Leipzig: 1815–1825

Grűnwald Béla: Felvidék. Budapest, 1876

Gűrgey Arthur: Életem és működésem Magyarországon az 1848. és 1849. években. 1–2. köt. Budapest: Franklin-Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1911

Gracza Gyűrgy: Az 1848/49-iki szabadságharc története. 4. köt. Budapest: Lampel Rűbert (Wodianer F. és fiai) kiadása, 1897

Halás, Ondrej: Národný buditeľ Juraj Holček. Dolný Ohaj: Vydavateľstvo Merkur s.r.o., 2009

Herm, Gerhard: Kelti. Národ, ktorý prišiel z temnôt. Bratislava: Obzor, 1985

- Hlušek, Štefan: Z pozostalosti Juraja Holčeka. In: Sborník LVO, Trnava, 1933
- Hallon, Ľudovít – Sabol, Michal – Falisová, Anna: Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944–1948 (hospodárstvo, infraštruktúra, zdravotníctvo). Bratislava: Historický ústav SAV, 2011
- Horthy Miklós: Emlékirataim. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1990
- Hudák, Ján: Patrocíniá na Slovensku. (Súpis a historický vývin) Interná tlač. Bratislava: Umenovedný ústav Slovenskej akadémie vied, 1984
- Chelemendik, Sergej: Bože, ochraňuj Slovensko! Bratislava: Slovanský dom s.r.o., 2003
- A Jászfalusi rom. kath. iskolaszék jegyzőkönyve. Rukopis písaný od roku 1874
- Jeszenszky Géza: A szlovák-magyar viták háttere. In: Új Szó 9–13/ 2008
- Kasáková, Gabriela: Dejiny obce Semerovo. Ročníková práca 1995/96. Rukopis
- Kmet', Andrej: Juraj Holček, životopisný nástin. Turčiansky Sv. Martin, Matica slovenská, 1908
- Kolthai képviselő testület jegyzőkönyvei. Rukopis písaný od 1. 1. 1905 do 23. 5. 1911 a od 2. 9. 1940 do 23. 8. 1944
- Komárom vármegye és Komárom sz. Kir. város. Magyarország vármegyei és városai. (Szerk. Borovszky Samu) Budapest: Országos Monográfia Társaság, 1907
- Korabinszky Johann Matthias: Geographisch=Historisches und Produkten Lexikon von Ungarn, in welchem die vorzüglichen Oerter des Landes in alphabetischer Ordnung angegeben, ihre Lage bestimmt, und mit kurzen Nachrichten, die im gesellschaftlichen Umgange angenehm und nützlich sind, vorgestellt werden. Mit einer Postkarte durch deren Beyhilfe man sich einen vollständigen Ideal=Atlas dieseß Reichß selbst entwerfen kann. Preßburg, 1786
- Kothaj, Peter: Rodokmeň. Banská Bystrica, 2001
- Kovács László – Simon Attila: A magyar nép története. A honfoglalástól a szatmári békéig. (Az alapiskolák 6. és a nyolcéves gimnáziumok 2. osztály számára) Katedra Könyvek 8. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 1997
- Kovács László – Simon Attila: A magyar nép története. 1711-től 1918-ig. (Az alapiskolák 7. osztály számára) Katedra Könyvek 13. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 1998
- Laštovička, Bohuslav: V Londýně za války. Praha: Svoboda, 1978
- A Magyar Korona országainak s Bozsnia és Hercegovina helységnévtára. (Szerk. Juhos) Budapest, 1888. (Szerk. Jekelfalussy József) Budapest. 1892, 1898, 1902, 1907, 1913
- Magyar Tanítók Lexikona. (Szerk. Bene Lajos) Budapest: a szerkesztő kiadása, é. n.
- Magyarország földbirtokosai. Az összes 100 holdnál többel bíró magyar birtokosok névsora, a tulajdonukban levő földterület miveltési ágak szerinti kimutatás. – Die Grundbesitzer Ungarns. Namenliste aller über 100 Joch besitzender ungarischer Grundeigenthümer, nebst Ausweis des in ihren Besitze befindlichen Grundgebietes nach Cultivirungs-Zweigen. (Szerk. Baross Károly) Budapest, 1893
- Magyarország helységnévtára. Budapest, 1941, 1944
- Magyarországi gazdaczímtár. Magyarország, Horvát- és Szlavonországnak 100 kat. holdon felüli birtokainak és bérlőinek címjegyzéke, az egyes megyék részletes monográfiával. – Schematismus der Grundbesitzer Ungarns. Adressebuch der über 100. katast.-Joch besitzenden Grundbesitzer und Gutspachter Ungarns, Kroatiens und Slavoniens, mit ausführlicher Monographie der einzelnen Komitate. (Szerk. Rubinek Gyula). Budapest: „Patria“ Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, 1911
- Medvedev, Roj: Stalin a stalinizmus. Historické črty. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1990
- Mencl, Vojtěch – Hájek, Miloš – Otáhal, Milan – Kadlecová, Erika: Křižovatky 20. století. Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách. Praha: Naše vojsko, 1990

- Mináč, Vladimír: Zobrané spory J. M. Hurbana. Bratislava: Tatran, 1974
- Mináč, Vladimír: Dúchanie do pahrieb. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1989
- Mináč, Vladimír: Odkiaľ a kam, Slováci? Bratislava: Remedium, 1993
- Mindszenty József: Emlékirataim. Budapest: Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 1989
- Mlynárik, Ján: Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Akademia, 2005
- Mravík, Ján: Kronika obce Dvory nad Žitavou. Rukopis písaný v rokoch 1951–1963
- Mravík, Ján: Kronika obce Čechy. Rukopis písaný v rokoch 1961–1967
- Mravík, Ján: Pamätná kniha obce Jásova. Rukopis písaný od roku 1958
- Mravík, Ján: Pamätná kniha obce Semerovo. Rukopis písaný od roku 1959
- Mravík, Ján – Polakovič, František – Volfová, Anna: Pamätná kniha obce Kolta, okres Nové Zámky. Rukopis písaný v rokoch 1958–1995
- Mudroň Mihály: Felvidék. Pozsony, 1878
- Nyitra – Pozsony közigazgatásilag egyenlőre egyesített vármegyék. A vármegye községeinek adattárával, tiszti címtárával, négy térképpel. A felvidéki útmutató gyűjteménye a Felvidék vármegyék sorozata 2. (Szerk. Dr. Thury György) Budapest: A Felvidék Egyesült Szövetség kiadványa, 1940
- Obec Vajka. Zápisnica obecného zastupiteľstva. Rukopis. I. zv. Od 1. januára 1903 do 30. júna 1925. II. zv. Od 15. júla 1925 do 30. septembra 1932. III. zv. Od 23. mája 1932 do 9. augusta 1935
- Okres Nové Zámky. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1992
- Okres Nové Zámky 1945–1975. (Red. Štefan Vajda) Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1976
- Olvasókönyv. Esztergom és Komárom megye az 1848/49-es forradalom és szabadságharc alatt. (Vál. és szerk. Bencze Cs. Attila) Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára Évkönyvei 6. 1998. Esztergom, 2000
- Az országos mezőgazdasági címtár. Kiegészítő része az országgyarapodásokkal visszatért területekről. 2. köt. Kisalföld, Felvidék és Kárpátalja (Bars–Hont kee., Esztergom, Komárom, Nyitra-Pozsony kee., Abauj, Gömör-Kishont, Nógrád, Ung, Zemplén, Bereg, Ugocsa vármegyék visszatért részei és a Kárpátalja). (Szerk. Kiss Elemér és sikabonyi Gálffy Péter) Pécs: Dunántúl, Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, 1944
- Pamätná kniha národných výborov v dvojročnici 1947–1948. Bratislava: Redakčný kruh, b. l.
- Petrás Éva: 1848 megítélése a szlovák és a magyar történelemírásban. (Műhelytanulmány 37.) Budapest: Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, 2008
- Piri Czirjék, János: Érsekújvári napló 1848/49. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 1998
- Povojnové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom. (Zost. Zlatica Sáposová, Štefan Šutaj) Prešov: UNIVERSUM, 2010
- Reško, Alexander: Jasová 570. výročie prvej písomnej zmienky. Komárno: Vydavateľstvo KT s.r.o., 2004
- Reško, Alexander: Semerovo – Stará zemianska obec. (MVK č. 84). Komárno, vydavateľstvo KT s.r.o., 1996
- Reško, Alexander: Čechy 590. výročie prvej písomnej zmienky 1419–2009. Komárno: Vydavateľstvo KT s.r.o., 2009
- Reško, Alexander: Kolta, sídlo Kürthyovcov. Komárno: Ász Studio, 2010
- Reško, Alexander – Habara, Miroslav – Královičová, Zdenka: Jasová: pozoruhodnosti. (MVK č. 212). Komárno: Vydavateľstvo KT s.r.o., 2002
- Reško, Alexander–Icsinová, Georgína: Dubník: pozoruhodnosti. (MVK č. 45). Komárno: Vydavateľstvo KT s.r.o., 1996

- Reško, Alexander – Szénássy, Árpád: Semerovo. Pamätnica. Komárno: Vydavateľstvo KT s.r.o., 2006
- Róžová, Erika: Autentický rozhovor č. 1 a 2. Záznam rozhovorov a prepis. Jasová, 2018
- Róžová Erika: Život obyvateľov našej obce v minulosti (30. – 60. roky 20. storočia). Záznam rozhovorov a prepis. Jasová, 2017
- Rubinek, Gyula: Magyarországi gazdaczímtár. Budapest, 1911
- Sidor, Karol: Andrej Hlinka (1864–1926). Bratislava, 1934 (po konfiškácii nově opravené vydanie, čiže cenzurované)
- Sládek, Vojtech: Spomienky na účastníkov I. svetovej vojny v rodine Sládekovej. Rukopis. Bratislava, 2002
- Számvéber Norbert: Páncélosok a Felvidéken. Páncélosütközetek a Dunától északra 1944–1945. Budapest: Püldo Kiadó, 2008
- Szarka László: A szlovák politika „dehunganizálta” a történelmet. In: Új Szó 14/ 2008
- Szarka László. A Magyar Királyság nélkül ma nincs szlovák nemzet. In: Új Szó 15/2008
- Szeghalmy, Gyula: Felvidék. Budapest: A Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, 1940
- Trubínyi, Jozef – Zrubec, Severín – Chrenko, Juraj: Lúčnica nad Žitavou 1113–1993. Lúčnica nad Žitavou, MO Matice slovenskej, 1993
- Udvard község képviselőtestületének jegyzőkönyvei. Kézirat, 1922–1923, 1927–1928, 1928, 1928–1933
- Udvard nagyközség képviselőtestületi közgyűlési határozatainak Jegyzőkönyve. Kézirat, 1914–1921
- Vajk község képviselőtestületének jegyzőkönyve. Rukopis. 12. septembra 1935 do 29. novembra 1941
- Vadkerty Katalin: A deportálások. A szlovákiai magyarok csehországi kényszerközmmunkája 1945–1948 között. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 1996
- Vályi K. András: Magyarországnak leírása. 1. köt. Buda, 1797
- Vároš, Milan: Tragická smrť Štefánika. In: Smena, 13. máj 1969
- Vároš, Milan: Posledný let generála Štefánika. Bratislava: Smena, 1991
- Vavrovič, Jozef: Svetlá minulosti. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1994
- Veber, Václav: Jak to bylo s demisemi v únoru 1948. In: Paměť a dějiny 1/2009
- Veber, Václav: Osudové únorové dny 1948. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008
- A visszatért Felvidék 1918–1938. (Szerk. Csátár László, Ölvedi János) Budapest: „Mahr Ottó és TSA Rákóczi” Könyvkiadóivállalat, 1939
- [Kirchbaum M., Jozef] Višňovan, J.: Krvácajúca hranica. Dokumenty o utrpení Slovákov v Maďarsku. Prievídza: Miestny odbor Matice slovenskej, 1994
- Zachar József: „Egy ezred évi szenvedés”. Fejezetek a Magyarság hadi történelméből. Budapest: Heraldika Kiadó, 2003
- Zsidó lexikon. (Szerk. Újvári Péter) Budapest, 1929

ARCHÍVY, KNIŽNICE

- Hadtörténeti Intézet (Vojensko-historický ústav), Budapest
- Jókai Mór Városi Könyvtár (Mestská knižnica Móra Jókaiho), Komárom
- Miestny výskum
- Magyar Nemzeti Levéltár (Maďarský národný archív), Budapest
- Ministerstvo vnútra SR, štátny archív Nitra so sídlom, v Ivanke pri Nitre
- Ministerstvo vnútra SR, štátny archív Nitra, pobočka Nové Zámky
- Obecný úrad, Čechy

